

РУБІЖНЕ: МІСТО, БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖІНОК ТА ДІВЧАТ

ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
ОГЛЯДОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2019

UNITED NATIONS
UKRAINE

Аналітичний звіт за результатами оглядового дослідження “Рубіжне: безпечне місто” підготувало представництво ООН Жінки в Україні в межах Програми ООН з відновлення та розбудови миру (ООН RPP), яку реалізують чотири агенції ООН: Програма розвитку ООН (UNDP), Структури ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд народонаселення ООН (UNFPA) і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Програму підтримують одинадцять міжнародних партнерів: Європейський Союз, Європейський інвестиційний банк, а також уряди Великої Британії, Данії, Канади, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Швеції, Швейцарії та Японії.

ООН Жінки проводила дослідження в межах проєкту “Підтримка Євросоюзом сходу України – відновлення, зміцнення миру та урядування”, який фінансує Європейський Союз.

ООН Жінки є організацією ООН, яка здійснює просування гендерної рівності та уповноваження жінок. ООН Жінки була створена як глобальна організація для захисту жінок та дівчат, її мета – прискорення прогресу для задоволення їхніх потреб по всьому світу.

ООН Жінки підтримує країни-учасниці ООН, коли вони встановлюють для себе світові стандарти досягнення гендерної рівності, та працює із урядами та громадянським суспільством для розробки законів, політик, програм та послуг, необхідних для впровадження цих стандартів. Ця організація просуває рівну участь жінок в усіх сферах життя, зосередившись на п'яти основних напрямках: підвищення рівня участі жінок в ухваленні рішень та лідерстві; викорінення насильства проти жінок; залучення жінок до всіх аспектів мирних та безпекових процесів; посилення економічних можливостей жінок; та включення гендерної рівності як центрального елемента в національні процеси планування та бюджетування розвитку. ООН Жінки також координує та просуває діяльність системи ООН у сприянні гендерній рівності.

Погляди, висловлені в цій публікації, належать її авторкам і не обов'язково відображають позицію ООН Жінки, ООН або інших пов'язаних організацій.

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ	4	4.5. Фактори, що сприяють поширенню сексуального насильства і сексуальних домагань	36
1. ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	5	4.6. Стратегії виживання та наслідки сексуальних домагань	40
1.1. Обґрунтування	5	4.6.1. Стратегії виживання дівчат та жінок	40
2. Методологія	8	4.6.2. Наслідки домагань	42
2.1. Завдання оглядового дослідження	8	4.7. Наявність та доступ до послуг	43
2.2. Методи дослідження	8	4.8. Відносини поліції з громадою	46
2.3. Залучення респондентів	9	5. РЕЗУЛЬТАТИ АУДИТУ БЕЗПЕКИ	50
2.3.1. Фокус-групи	9	6. ВИСНОВКИ	54
2.3.2. Інтерв'ю з ключовими інформантами	10	7. РЕКОМЕНДАЦІЇ	57
2.4. Інструментарій дослідження	10	Додаток 1. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
2.5. Етика дослідження	11	Додаток 2. ГАЙД ФГД С ЖЕНЩИНАМИ И ДЕВУШКАМИ В Г. РУБЕЖНОЕ	64
3. АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ	13	Додаток 3. ГАЙД ДЛЯ ГЛУБИННОГО ІНТЕРВ'Ю С ЕКСПЕРТОМ	69
3.1. Законодавство з питань ГЗН та сексуальних домагань в Україні	13	Додаток 4. ЯК ПРОВОДИВСЯ АУДИТ БЕЗПЕКИ?	75
3.2. Основні характеристики м. Рубіжне	22	Додаток 5. КАРТУВАННЯ НАЙНЕБЕЗПЕЧНІШИХ МІСЦЬ ЩОДО НАСИЛЬСТВА СТОСОВНО ДІВЧАТ ТА ЖІНОК МІСТА РУБІЖНЕ	77
3.3. Відповідь насильству на рівні місцевої політики	24	Додаток 6. МІСЦЯ В МІСТІ РУБІЖНЕ, ДЕ Є ПРОБЛЕМИ З ОСВІТЛЕННЯМ	78
4. РЕЗУЛЬТАТИ ОГЛЯДОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	27		
4.1. Поширеність сексуального насильства щодо жінок і дівчат	27		
4.2. Поширеність сексуальних домагань щодо жінок і дівчат	31		
4.3. Найуразливіші щодо сексуальних домагань групи жінок і дівчат	33		
4.4. Портрет кривдника	35		

СКОРОЧЕННЯ

АТО/ООС	– Антитерористична операція/ Операція Об'єднаних сил
ВІЛ	– вірус імунodefіциту людини
ПІ	– глибинні інтерв'ю
ГЗН	– гендерно зумовлене насильство
ЖКГ	– житлово-комунальне господарство
ЗМІ	– засоби масової інформації
ІПСШ	– інфекції, які передаються статевим шляхом
ЛЖВ	– люди, які живуть з ВІЛ-інфекцією
МОП	– міжнародна організація праці
НПД	– національний план дій
НПЖД	– насильство проти жінок та дівчат
НУО	– неурядові організації
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
ООН Жінки	– Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок
ПРООН	– Програма розвитку ООН
СЖО	– складні життєві обставини
СССДМ	– соціальна служба для сімей, дітей та молоді
ФГД	– фокус-групові дискусії
UNFPA	– Фонд народонаселення ООН в Україні

1. ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Обґрунтування

Насильство проти жінок та дівчат (НПЖД) – це глобальна проблема, і чимало країн, включно з Україною, все більше стурбовані ефективним запобіганням йому та реагуванням на нього. Сексуальне насильство як одна з форм насильства проти жінок є серйозним порушенням прав людини, сутність якого – продемонструвати владу і панування над жертвою.¹ Сексуальне насильство диспропорційно стосується жінок і тому розглядається як гендерне (гендерно зумовлене) насильство, а отже, як гендерна дискримінація проти жінок. У Статті 1 CEDAW² наводиться визначення дискримінації проти жінок, а в Загальній Рекомендації № 19 Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок пояснюється, що дискримінація проти жінок, як це визначено у статті 1 Конвенції, включає гендерно зумовлене насильство. Конвенція Ради Європи “Про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами” також визнає сексуальне насильство як гендерно зумовлене насильство.

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає сексуальне насильство як “будь-яку дію сексуального

характеру, спробу примусити до статевого акту, небажані сексуальні коментарі та залицяння або дії, які становлять торгівлю людьми, або в будь-який інший спосіб спрямовані проти сексуальності особи, із застосуванням примусу, яка вчинена будь-ким безвідносно до їхнього стосунку до жертви, у будь-яких умовах, включаючи, але не обмежуючись, вдома чи на роботі.”³

Рада Європи у своїй Конвенції про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству визначає сексуальне домагання в Статті 40 як “... будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища...». Як форма сексуального насильства та тип сексуального домагання, вуличні сексуальні домагання включають небажані коментарі, жести, подання звукового сигналу, свистіння, загравання, демонстрацію статевих органів, слідування, наполегливі сексуальні загравання та дотики незнайомими людьми у громадських місцях, таких як вулиці, торговельні центри та громадський транспорт.⁴

1 World Report on Violence and Health, World Health Organization, 2002, p. 149

2 Стаття 1, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

3 World Report on Violence and Health, World Health Organization, 2002, p. 149

4 Whittaker, Elizabeth; Robin M. Kowalski (2015). “Cyberbullying Via Social Media”. Journal of School

Сексуальні домагання та інші форми сексуального насильства в громадських місцях є щоденним явищем для жінок і дівчат по всьому світу.⁵ За світовою статистикою, 80% жінок зазнають частих домагань на вулицях⁶. Такий стан речей обмежує свободу пересування жінок і дівчат, їхню здатність відвідувати навчальні заклади, місце роботи та брати участь у громадському житті та погіршує їхній доступ до ключових послуг і можливостей культури, дозвілля та відпочинку.⁷

Хоча сексуальні домагання є найпоширенішою формою насильства проти жінок і дівчат, цей тип насильства отримує мало уваги з боку урядів по всьому світу: лише кілька країн мають закони та політики щодо запобігання та протидії вуличним сексуальним домаганням.

Глобальна програма ООН Жінки "Безпечні міста, вільні від насильства щодо жінок і дівчат", котра стартувала у листопаді 2010 року і в якій беруть участь провідні жіночі організації, інші організації, агенції ООН та понад 70 глобальних і місцевих партнерів, є першою глобальною рівня програмою, в межах якої розробляють, впроваджують та

Violence. 14 (1): 11–29.

5 UN Women, Creating Safe Public Spaces <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/creating-safe-public-spaces>

6 Meza-De-Luna, M.; García-Falconi, S. (2014). "Adolescent Street Harassment in Querétaro, Mexico". *Affilia*. 30 (2): 158–169.

7 UN Women, Creating Safe Public Spaces <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/creating-safe-public-spaces>

оцінюють інструменти, політики та комплексні підходи до запобігання та реагування на сексуальні домагання та інші форми сексуального насильства проти жінок та дівчат у різних ситуаціях.⁸

Україна долучилася до програми «Безпечні міста та безпечні громадські місця, вільні від насильства щодо жінок і дівчат» у 2019 році. Цю програму реалізує представництво ООН Жінки в Україні в межах спільного проєкту ООН «Підтримка Євросоюзом сходу України – відновлення, зміцнення миру та урядування» у партнерстві з МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» у м. Рубіжне Луганської області.

Місто Рубіжне було відібране як пілотне для впровадження цієї програми в Україні в силу наявності політичної підтримки з боку Рубіжанської міської ради та Луганської обласної військово-цивільної адміністрації, складності соціально-економічної ситуації у місті, його розташування у регіоні конфлікту, зацікавленості місцевої громади у створенні безпечного громадського простору та наявності активних і небайдужих членів місцевої громади (як жінок, так і чоловіків).

Було проведено оглядове дослідження та аудит безпеки громадської інфраструктури, щоб оцінити поширеність сексуального насильства та сексуальних домагань сто-

⁸ Там само.

совно жінок і дівчат у громадських місцях. Місцева влада та громада використовуватимуть результати оглядового дослідження та аудиту безпеки для інклюзивної розробки новаторської місцевої програми із запобігання та викорінення сексуального насильства та сексуальних домагань проти жінок та дівчат у громадських місцях в Україні.

Ця публікація була б неможливою без:

Активних і небайдужих до проблеми гендерно зумовленого насильства жінок і чоловіків, дівчат і юнаків м. Рубіжне. Вони брали участь у фокус-групових дискусіях та інтерв'ю, відверто ділились із дослідниками своїми думками і пропози-

ціями стосовно того, що потрібно зробити для створення безпечного міського середовища, вільного від сексуального насильства та сексуальних домагань.

Зусиль спеціалістів Рубіжанського міського центру СССДМ, представників НУО, місцевих активістів, які проводили аудит безпеки, збирали додаткові статистичні дані, надавали іншу допомогу в зборі даних.

Внеску наукових співробітників АЦ «Соціоконсалтинг», Демченко Ірини (канд. екон. наук), Артюх Оксани та Булиги Наталії (канд. соціол. наук), які розробили протокол дослідження, організували збір емпіричних даних і підготували аналітичний звіт за результатами дослідження.

2. МЕТОДОЛОГІЯ

2.1. Завдання оглядового дослідження

Оглядовим дослідженням передбачалося зібрати дані щодо сексуального насильства та сексуальних домагань проти жінок і дівчат у громадських місцях міста Рубіжне за допомогою методів швидкої оцінки.

Дослідження має три основні мети:

1. Визначити та проаналізувати ризики сексуального насильства та сексуальних домагань, яких зазнають жінки та дівчата, і реагування на сексуальне насильство та сексуальні домагання у громадських місцях у Рубіжному:
  - а. Основні види сексуальних домагань;
  - б. Соціальний портрет кривдників;
  - с. Громадські місця із вищим рівнем сексуальних домагань;
  - д. Як жінки і дівчата реагують на домагання та інші форми сексуального насильства;
  - е. Поінформованість жінок і дівчат про сервіси із запобігання сексуальному насильству та подолання його наслідків;
  - ф. Реагування поліції на сексуальні домагання та інші форми сексуального насильства.
2. Визначити групи жінок і дівчат, які мають вищий ризик зазнати сек-

суальних домагань, з'ясувати їхні потреби та очікування.

3. Визначити напрями втручання, які гарантуватимуть безпеку жінок і дівчат у громадських місцях.

2.2. Методи дослідження

Методологія оглядового дослідження «Рубіжне – безпечне місто» була розроблена відповідно до вимог Керівництва з проведення оглядових досліджень у межах Глобальної програми ООН Жінки «Безпечні міста вільні від насильства щодо жінок і дівчат», розробленого ООН Жінки⁹. Були використані такі методи:

- кабінетний аналіз адміністративних даних, результатів наявних соціологічних досліджень, огляд місцевих політик, аналітичних матеріалів та інших джерел¹⁰;
- 21 глибинне інтерв'ю із зацікавленими сторонами (депутатами міської ради, керівниками і спеціалістами її виконавчих органів, медичних і соціальних закладів, Національної поліції, представниками ЗМІ і місцевих НУО);
- 10 фокус-груп із представниками/цями місцевої громади

⁹ UN Women Global Programme: Safe Cities Free of Violence Against Women and Girls. Guidance for Scoping Studies. P.2

¹⁰ Перелік джерел, які були використані для кабінетного аналізу, представлено у Додатку 1.

(всього 83 респонденти), у т.ч. 7 ФГД – з жінками і дівчатами (включно з жінками-ВПО), 3 ФГД – з чоловіками і юнаками;

- 4 глибинні інтерв'ю з жінками, які можуть мати більший ризик сексуальних домагань та інших видів насильства, включно з жінками-ЛЖВ, жінками з інвалідністю;
- аудит безпеки, проведений за 10 маршрутами, які охопили понад 80% площі громадських місць м. Рубіжне¹¹.

Глибинні інтерв'ю були проведені з експертами, які представляли:

- Рубіжанський МВ Національної поліції;
- Рубіжанську міську раду та її виконавчі органи;
- Місцеві заклади, які надають медичні, медико-соціальні і соціальні послуги;
- Місцеві ЗМІ;
- Мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги, яка діє у м. Рубіжне;
- Місцеві НУО, громадських активісток.

¹¹ Методика організації аудиту безпеки, деталі щодо його перебігу представлено у Додатку 2.

Збір емпіричних даних відбувався протягом квітня – липня 2019 р., проаналізовані дані були включені у звіт. Під час ФГД та інтерв'ю з ключовими інформантами за письмовою згодою учасників велись аудіозаписи, на основі яких були підготовлені детальні розшифровки.

2.3. Залучення респондентів

2.3.1. Фокус-групи

До участі у ФГД місцеві соціальні працівники запрошували жінок, чоловіків і підлітків різного віку та соціального статусу (учні, студенти, працюючі, пенсіонери, матері, які перебувають у декретній відпустці, безробітні тощо), які проживають у різних районах міста (центральна частина, середмістя, віддалені мікрорайони та приватний сектор) тощо. ФГД проводилися окремо з жінками і дівчатами (7 ФГД, у яких взяли участь 60 респонденток, в тому числі 6 жінок-ВПО), чоловіками і юнаками (3 ФГД, всього 23 респонденти). Для більш якісної та відвертої розмови групи з жінками

Дані про ФГД із жінками і дівчатами

	15 - 17 років	18 - 29 років	30 - 44 років	45 - 60 років	Всього
Кількість ФГД	2	2	2	1	7
Кількість респондентів у групі 1	8	8	9	10	35
Кількість респондентів у групі 2	8	9	8	-	25

Дані про ФГД із чоловіками і юнаками

	15 – 17 років	18 – 35 років	35 - 60 років	Всього
Кількість ФГД	1	1	1	3
Кількість респондентів у групі	8	7	8	23

формувався за віковою ознакою: окремо підлітки, молодь, жінки середнього та старшого віку. За усіма зазначеними чинниками було підготовлено завдання із рекруту учасників фокус-груп. Відповідно до нього щонайменше 4 рекрутери запрошували для участі у кожній із ФГД мешканців Рубіжного.

ФГД з чоловіками також формувались за віковою ознакою: юнаки віком 15-17 років, чоловіки молодші 35 років; чоловіки віком 36-60 років. Загалом було опитано 23 респонденти.

2.3.2. Інтерв'ю з ключовими інформантами

Жінки, які можуть наражатися на вищий ризик сексуального та інших форм насильства через множинну стигму та дискримінацію, включаючи жінок з інвалідністю та жінок, які живуть із ВІЛ, запрошувалися соціальними та медичними працівниками на основі технічного завдання. У ньому було визначено стать, вік, діагноз і соціальний статус потенційних респонденток із забезпеченням конфіденційності. Список ключових інформантів-експертів, які представляють основні зацікавлені

сторони, був складений на підставі кабінетного аналізу та консультацій з місцевими активістами, соціальними працівниками і представниками органів місцевої влади.

2.4. Інструментарій дослідження

Окремі опитувальники були розроблені для проведення ФГД з дівчатами та жінками, юнаками та чоловіками. До першого опитувальника були включені питання щодо уявлення жінок та дівчат про безпеку в громадських місцях у Рубіжному, зокрема щодо ризиків сексуальних домагань та інших форм НПЖД в громадських місцях. Були поставлені запитання, щоб зрозуміти громадські місця, де жінки та дівчата, можливо, найвірогідніше зазнають такого насильства, що відомо про винуватців такого насильства, які обставини та фактори збільшують ризик сексуальних домагань стосовно жінок та дівчат (наприклад, стан та якість вуличного освітлення, графік руху громадського транспорту), визначити стратегії виживання та пошуку допомоги та визначити їхню думку щодо того, що

потрібно зробити на рівні міста для ефективної відповіді на проблему насильства проти жінок та дівчат.

Другий опитувальник для проведення ФГД з юнаками і чоловіками містив питання щодо актуальності проблеми сексуальних домагань та інших видів насильства у громадських місцях міста, питання щодо того, хто, на їхню думку, найбільше ризикує стати об'єктом домагань, та які обставини та фактори підвищують ризик сексуальних домагань та інших видів насильства у громадських місцях. Інші питання стосувалися поглядів учасників на роль або потенційну роль чоловіків та хлопців у підвищенні безпеки жінок та дівчат, а також того, що потрібно для відповіді на проблему НПЖД за допомогою політики та програм.

Інтерв'ю з ключовими інформантами, які мають інвалідність або ВІЛ, проходили за опитувальником, за яким проводились ФГД з жінками.

Для інтерв'ю з ключовими інформантами з експертами було розроблено три опитувальники, щоб оцінити реагування на НПЖД з боку:

- депутатів та представників міської ради, голів, спеціалістів її виконавчих органів;
- працівників Національної поліції;
- представників соціальних і медичних закладів, громадських організацій.

Спільним для всіх опитувальників був блок запитань про знання та досвід щодо протидії сексуальним домаганням та іншим формам НПЖД у громадських місцях, отримання інформації про діяльність органів влади, установ, органів громадської безпеки щодо запобігання та реагування на сексуальні домагання та інші форми сексуального насильства проти жінок та дівчат, а також їхні погляди на те, що потрібно зробити для сприяння ініціативі «Рубіжне - безпечне місто».

2.5. Етика дослідження

Етичні засади дослідницького компонента проєкту ґрунтувалися на підходах і вимогах, викладених у *Ethical and safety recommendations for intervention research on violence against women*, WHO, 2016¹².

Зважаючи на зазначені вимоги, усі опитування проводилися виключно у безпечних для учасників приміщеннях. Зокрема, ФГД проходили у приміщенні Рубіжанського міського центру СССДМ, а інтерв'ю із ключовими інформантами – жінками та експертами – за їхнім вибором (напр., окрема кімната у Центрі СССДМ, вдома у респондентки, на їхньому робочому місці або в

---

¹² Ethical and Safety Recommendations for Intervention Research on Violence against Women. WHO. (2016). // <https://www.aidsdatahub.org/ethical-and-safety-recommendations-intervention-research-violence-against-women-who-2016>

іншому безпечному місці за їхнім вибором).

Збір, зберігання та аналіз емпіричних даних дослідження базувалися на дотриманні етичних стандартів і захисті права учасників дослідження на добровільність, анонімність та конфіденційність. Зокрема скринінгові анкети учасників ФГД не містили жодних персональних даних, які дозволяли б ідентифікувати особу учасника/учасниці (респондента/респондентки), які її заповнювали. З цією ж метою всі особи, залучені до реалізації проєкту, зокрема всі рекрутери та інтерв'юери, підписували угоду про дотримання конфіденційності, згідно з якою вони зобов'язувалися

не розголошувати та іншим чином не передавати стороннім особам будь-які відомості про респондентів, які стали відомими у ході цього дослідження.

Перед початком дослідження всі потенційні респонденти були поінформовані про мету та завдання дослідження, особливості його перебігу, а також про гарантії анонімності та конфіденційності для респондентів, їхнє право на добровільну участь у дослідженні та на її припинення в будь-який момент. Після цього передбачалося отримання поінформованої згоди кожного учасника ФГД/респондента на участь у дослідженні в усному вигляді.

3. АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ

3.1. Законодавство з питань ГЗН та сексуальних домагань в Україні

Насильство проти жінок є глибоко вкоріненою в українській культурі соціальною проблемою, яку підживлюють стереотипи про чоловіків та жінок.¹³ За даними опитування про насильство проти жінок, яке ОБСЄ проводила в 2019 році, 5% жінок в Україні віком 18-74 років зазнавали сексуального насильства з боку когось іншого, ніж їхній інтимний партнер, хоча б один раз за своє життя з віку 15 років.¹⁴ Те саме опитування показало, що впродовж життя 49% жінок зазнавали сексуальних домагань, а 17% зауважили, що зазнавали сексуальних домагань у річний період перед опитуванням.

Україна **приєдналася до ключових міжнародних зобов'язань у сфері гендерної рівності**, включно з тими, що присвячені запобіганню та боротьбі з ГЗН. Країна приєдналася до Пекінської Декларації та платформи дій (1995 р.) та ратифікувала ключові правозахисні договори, включаючи Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та факультативний протокол до неї. У 2011 р. Україна підписала

Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі – Стамбульську конвенцію), але вона досі не ратифікована. Незважаючи на те, що це необхідний крок для просування всебічних реформ для протидії ГЗН, ратифікація Стамбульської конвенції все ще залишається значним викликом для українського суспільства та осіб, які ухвалюють рішення. Це пов'язано з чималим тиском на депутатів з боку Ради Церков та релігійних організацій, як це відбувається в кількох інших східноєвропейських країнах.

В Україні законодавча база щодо питань ГЗН, окрім міжнародних зобов'язань у цій сфері, складається з трьох ключових законів: «Про запобігання та боротьбу з домашнім насильством» (2018 р.)¹⁵, що замінив собою Закон «Про запобігання насильства у сім'ї»

(2001 р.), «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» (2005 р.)¹⁶, та Закон «Про боротьбу з торгівлею людьми» (2012 р.)¹⁷.

У 2015 р. Україна прийняла Цілі сталого розвитку, включаючи Ціль 5 «Гендерна рівність». Національні цілі

¹³ Gender Norms, K4D Report 2017, p. 7

¹⁴ OSCE, OSCE lead-survey on violence against women Well-being and Safety of Women, Ukraine, 2019 <https://www.osce.org/secretariat/440312?download=true>

¹⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

¹⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

¹⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

розвитку були локалізовані шляхом проведення консультацій із місцевими експертами та зацікавленими сторонами, а проблемам ГЗН присвячено Ціль 5.2 «Знизити рівень гендерно зумовленого та домашнього насильства та забезпечити ефективне запобігання його проявам і своєчасну допомогу жертвам».

18 грудня 1979 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила **Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок (CEDAW)** – універсальний комплексний документ у галузі захисту та забезпечення прав жінок, учасницями якого на сьогодні є понад 170 держав, у т.ч. Україна. На момент ухвалення **CEDAW** (далі – Жіночої конвенції) проблема боротьби з насильством щодо жінок не була визнана невід’ємним складником захисту прав жінок, тому вона не містить положень щодо насильства стосовно жінок і його форм (зґвалтування, домашнього насильства, сексуального насильства, каліцтва жіночих статевих органів тощо). Однак Конвенція є «відкритим» документом, тобто передбачає можливість застосування її положень також і до тих форм дискримінації, що безпосередньо не передбачені її текстом.

Основна тема, якій присвячені і преамбула, і статті Конвенції, – це формулювання закликів до практичних дій держав щодо ліквідації

дискримінації жінок. Вони розкриті в перших шістнадцяти статтях. Ще в дванадцяти виписані вимоги до звітності та адміністративні механізми впровадження положень Конвенції.

Конкретизація положень Конвенції, подальше розкриття форм і сфер дискримінації щодо жінок є компетенцією Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (КЛДЖ) – експертного органу ООН, створеного з метою моніторингу виконання державами-учасницями положень Конвенції. КЛДЖ прийшов до висновку, що насильство стосовно жінок є формою дискримінації, і включив його до кола питань Жіночої конвенції. Необхідності викорінення будь-яких видів насильства щодо жінок, включаючи сексуальне насильство, знущання в сім’ї, сексуальні домагання на роботі, присвячена Загальна рекомендація № 12 КЛДЖ. Нарешті, першим міжнародним документом, що однозначно визнав насильство щодо жінок дискримінацією за ознакою статі та порушенням гарантованих на міжнародному рівні прав людини, стала Загальна рекомендація № 19 КЛДЖ, затверджена на 11-й сесії КЛДЖ в 1992 р. Загальна Рекомендація №30 конкретно розглядає питання жінок у запобіганні конфліктам та у ситуаціях після конфліктів.

Відповідно до Конвенції уряди держав, які її ратифікували, кожні чотири роки готують і здають звіти про

стан виконання цього документа. КЛДЖ уважно оцінює такі звіти. За підсумками проведеного аналізу Комітет дає зворотній зв'язок у вигляді рекомендацій до національних періодичних доповідей, які адресуються урядам держав. З урахуванням цих рекомендацій розробляються відповідні національні політики із особливою увагою до проблем ГЗН.

В Заключних зауваженнях до Восьмої періодичної доповіді України Комітету CEDAW зазначено, що збройний конфлікт на Сході є серйозним бар'єром до впровадження CEDAW, але що навіть в умовах продовження конфлікту надзвичайно важливим є виконувати Конвенцію, щоб забезпечити дотримання прав жінок. Що стосується сексуального насильства, яке пов'язане з конфліктом, Комітет зауважив, що визначення зґвалтування в Кримінальному кодексі України було застарілим і не згадувало погрозу, затримання, тиск та зловживання владою як інструменти примусу, і тому не могло застосовуватись у ситуаціях сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Також там було вказано, що бракує спроможності правоохоронних органів та судової системи розслідувати, документувати та переслідувати в судовому порядку такі випадки, і згадувалася повна відсутність спеціалізованих послуг та допомоги для постраждалих

від таких злочинів. Спираючись на ці спостереження, Комітет рекомендував змінити Кримінальний кодекс України, осучаснивши визначення зґвалтування, забезпечивши належне навчання для офіцерів правоохоронних органів, зробити правосуддя доступним для жінок та дівчат, проводячи гендерно чутливе розслідування гендерно зумовлених злочинів, затвердити кодекси поведінки для армії та поліції, посиливши судову систему, забезпечивши доступ постраждалих до невідкладної медичної та психологічної допомоги та до засобів захисту їхніх прав. Остання рекомендація в цьому розділі стосувалася включення пов'язаного з конфліктом сексуального насильства до майбутньої нормативно-правової бази перехідного правосуддя.

В Україні нині впроваджується **Національний план дій (НПД) з виконання рекомендацій, викладених у Заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року**.¹⁸ НПД визначає пріоритетність вжиття заходів щодо 1) запобігання будь-яким проявам насильства, вчи-

¹⁸ Офіційний вебсайт Верховної ради України, Розпорядження КМУ від 5 вересня 2018 р. №634-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заклучних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року». – // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2018-р>

неного посадовими особами; 2) підготовки представників правоохоронних органів до належного реагування на ГЗН, включаючи сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, щоб забезпечити доступ постраждалих до правосуддя та розробити належні процедури розслідування випадків ГЗН; 3) впровадження протоколів постконтактної профілактики та стандартів медичної допомоги у разі сексуального насильства; 4) вдосконалення системи збору даних щодо домашнього насильства та насильства за ознакою статі; 5) реалізацію заходів із захисту жінок і дівчат, які зазнали насильства, включаючи створення притулків тощо. За більшістю зазначених напрямів Україною за період впровадження НПА був досягнутий певний прогрес.

Законопроект 9438¹⁹ «Про зміни та доповнення до деяких законодавчих актів України про забезпечення гармонізації кримінального законодавства з постановами міжнародного законодавства» від 20 грудня 2018 року спрямований, серед іншого, на впровадження в українське законодавство поняття сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом; він пройшов перше читання і зараз готується до другого читання у Парламенті.

Важливим документом, спрямованим на посилення залучення жінок до процесів досягнення миру та по-

стконфліктної розбудови, є Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»²⁰. Підготовка цього документа та його ухвалення у 2000 році викликано тим, що до того часу на високому політичному рівні не було визнано, що жінки непропорційно страждають від військових конфліктів та їхніх наслідків і водночас недопредставлені в процесах ухвалення рішень і проведення мирних перемовин.

В Резолюції 1325 вперше робиться наголос на необхідності забезпечення участі жінок на всіх рівнях ухвалення рішень щодо запобігання, регулювання і вирішення конфліктів. Важливими є рекомендації РБ ООН щодо відповідальності всіх держав за припинення беззаконня і здійснення судового переслідування осіб, винних у геноциді, злочинах проти людства і воєнних злочинах, включно із злочинами, що стосуються сексуального та інших форм насильства щодо жінок і дівчаток, і у зв'язку з цим підкреслюється необхідність забезпечення того, щоб, коли це можливо, на ці злочини не поширювалася дія положення про амністію. Перша з десяти резолюцій Порядку денного «Жінки, Мир, Безпека», Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 базується на 4-х основних засадах: участь, запобігання, захист, а також вирішення конфлікту та відновлення. Засадачний принцип **Уча-**

¹⁹ D1%80

¹⁹ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65266

²⁰ Жінки, Мир, Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери / Колектив авторів. – Київ, 2017. – С. 105-107.

сті стосується залучення жінок як до вирішення конфлікту, так і до процесів побудови миру; засадничий принцип **Запобігання** стосується запобігання атакам на жінок; принцип **Захисту** визнає, що жінки та дівчата в умовах збройного конфлікту наражаються на небезпеку гендерно зумовленого насильства, і, таким чином, держави мають вирішити проблему насильства, включаючи сексуальне, пов'язаного з конфліктами; і, нарешті, принцип **Вирішення конфлікту та відновлення** вимагає, щоб потреби та думки самих жінок враховувалися, і вони самі залучалися під час вирішення конфлікту та під час відновлення після нього.

Ухвалення **Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року**²¹ стало важливим кроком на шляху реалізації порядку денного з питань жінок, миру та безпеки в Україні. Серед іншого, НПД зосереджується на запобіганні ГЗН в умовах конфлікту та захисті жінок та дівчат, які постраждали від конфлікту.

Розділ I.4.2) Національного плану дій з 1325 передбачає регулярне та обов'язкове навчання військових та поліції боротьби з гендерно зумовленим насильством, спричиненим конфліктом, і надання допомоги по-

страждалим від такого насильства²². Серед іншого, Розділ III.7. передбачає соціальну рекламу та інформаційні кампанії для просування нульової толерантності до гендерно зумовленого насильства, спричиненого конфліктом. Весь розділ Section IV присвячений захисту жінок та дівчат, на яких вплинув конфлікт, оскільки там передбачено²³:

- 1) Встановлення механізму співпраці між зацікавленими сторонами із запобігання гендерно зумовленому насильству, в тому числі пов'язаному з конфліктом,
- 2) Прийняття індикаторів ООН для завчасного запобігання гендерно зумовленому насильству, пов'язаному з конфліктом,
- 3) Долучення боротьби з гендерно зумовленим насильством, в тому числі пов'язаним з конфліктом, до регуляторної структури сектору безпеки,
- 4) Розробка та затвердження процедур для розслідування гендерно зумовленого насильства, пов'язаного з конфліктом,
- 5) Кримінальне розслідування та судове переслідування осіб, що вчинили гендерно зумовлене насильство, пов'язане з конфліктом проти жінок та дівчат, чоловіків та хлопців,
- 6) Належне звітування та фіксування випадків гендерно зумовленого насильства, пов'язаного з конфліктом,

21 Офіційний вебсайт Верховної ради України. Розпорядження КМУ від 24 лютого 2016 р. №113-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" на період до 2020 року». // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80>.

22 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80>

23 Там само.

- 7) Надання свіжої інформації про послуги постраждалим від гендерно зумовленого насильства, пов'язаного з конфліктом,
- 8) Розробка та розповсюдження керівництв про надання захисту та послуг постраждалим від гендерно зумовленого насильства, пов'язаного з конфліктом, вирішення проблеми з потребами ВПО та людей, що живуть у сірих зонах та на тимчасово окупованих територіях,
- 9) Реабілітація та реінтеграція програм для постраждалих від гендерно зумовленого насильства, пов'язаного з конфліктом, тих, кого утримували в полоні, тих, кого піддавали тортурам, ВПО, військових та їхніх сімей,
- 10) Безкоштовна первинна юридична допомога постраждалим від гендерно зумовленого насильства, в тому числі пов'язаного з конфліктом, соціальні та медичні послуги для них²⁴.

Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року²⁵ передбачає проведення кампанії з підвищення обізнаності населення для запобігання дискримінації за ознакою статі та боротьби з ГЗН.

²⁴ Там само.

²⁵ Офіційний вебсайт Верховної ради України, Постанова КМУ від 11 квітня 2018 р. № 273 («Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року»). – // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF>.

Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року²⁶ була затверджена у 2018 р. Концепція наголошує на необхідності використання найкращого міжнародного досвіду для створення ефективного системи послуг із реагування на насильство та заохочення постраждалих до звернення по спеціалізовану допомогу. У ній підкреслюється першорядне значення розгортання інформаційно-освітніх кампаній, спрямованих на формування нульової толерантності до насильства за ознакою статі та домашнього насильства.

Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 “Про затвердження процедури взаємодії суб’єктів, що працюють у зоні бойових дій та запобігання домашньому насильству та гендерно зумовленому насильству”²⁷ окреслює права, послуги та засоби компенсації шкоди, на які мають право постраждалі, зацікавлених сторін та механізми координації їхніх зусиль як на національному рівні та на місцевому, так і завдання, що вони виконують²⁸.

Навесні 2019 р. Міністерство соціальної політики представило по-

²⁶ Офіційний вебсайт Верховної ради України, Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року. – // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80>

²⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF>

²⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF>

дальші кроки у відповідь на ГЗН у межах паспорту Реформ щодо реагування на домашнє насильство та насильство на ознакою статі.²⁹ Представлені стратегічні пріоритети можуть бути об'єднані в концепції підходу «(4-П): **попередження** (що передбачає формування в суспільстві нульової толерантності до насильства та посилення готовності протидіяти його проявам), **послуги та захист** (постраждалі, незалежно від віку та стану здоров'я, мають доступ до комплексних послуг, орієнтованих на їхні потреби, та отримують їх), **притягнення до відповідальності** (притягнення кривдника до передбаченої законом відповідальності та зміна моделі його поведінки), **політики** (розбудова нової системи всеохопного реагування на насильство).

Нарешті, у 2018 р. ООН Жінки була розроблена **Стратегія запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, в Україні**,³⁰ що запропонувала керівні підходи та рекомендації щодо об'єднання зусиль державних установ, організацій громадянського суспільства, міжнародних організацій та системи ООН задля ефектив-

ного запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом.

У межах загальної підготовки українського законодавства до ратифікації Стамбульської конвенції, у січні 2019 року, набули чинності зміни та доповнення до **Кримінального Кодексу України (ККУ) щодо зґвалтування**³¹, які розширили спектр того, що підпадає під визначення зґвалтування та сексуального насильства.

У Статті 152³² ККУ попереднє формулювання визначало зґвалтування як *статевий акт, проведений з використанням насильства, погрози насильством, чи користуючись безпорадним станом жертви, а у змінений та доповнений версії зґвалтування – це дії сексуального характеру, що включають проникнення до отворів тіла жертви без її згоди, що позбавляє обвинувачення необхідності доводити застосування насильства чи погрози насильством проти жертви для успішного обвинувачувального вироку та впроваджує термін «добровільна згода» (як пояснено в законі, «згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин»), щоб розширити тлумачення примусу до статевого акту (наприклад, враховувати фізичний, емоційний та економічний примус). Також нове формулювання*

29 Паспорт реформ Міністерства соціальної політики, Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року, розміщена 22 березня 2019 р. – // <https://www.msp.gov.ua/news/16904.html> (дата доступу: 23.08.2019).

30 ООН Жінки, Звіт «Стратегія попередження та реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом», 2019. – // <http://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2019/04/the-strategy-for-prevention-of-and-response-to-the-conflict-related-sexual-violence-in-ukraine>.

31 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

32 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n63>

захищає права тих, хто не здатні, тимчасово чи взагалі, надати згоду на дії сексуального характеру (неповнолітні, діти, недієздатні, особи з психічними порушеннями, сплячі).

Ці зміни та доповнення також включили впровадження окремих статей про домашнє насильство (що раніше згадувалося тільки у Законі «Про запобігання насильству в сім'ї» – і не вважалося кримінальним злочином), Стаття 126-1, «Домашнє насильство», що визначається як «систематичне фізичне, економічне та психологічне насильство проти поточного чи колишнього партнера або члена сім'ї», і Розділ XIII-1, Обмежувальні заходи, що описує заходи проти тих, хто скоїв домашнє насильство, включаючи заборону контакту з жертвою особисто, телефоном, поштою або через інших осіб, заборону входити до будинку жертви або дому, де проживає жертва, обмеження на контакти з дитиною чи дітьми жертви, обмежувальні ордери на наближення до дому, місця роботи, навчання, медичного обслуговування чи інших необхідних служб жертви, а також направлення на проходження виправної програми. Окрема стаття, Стаття 390-1, передбачає покарання за навмисне порушення обмежувальних заходів, описаних у Розділі XIII-1.

Стаття 153, що раніше мала формулювання «насильницьке задоволення статевої пристрасті непри-

родним способом», тепер посиляється на Вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням у тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (Сексуальне насильство).

Торгівля людьми, включаючи всі форми сексуальної експлуатації, як-от порнобізнес або примус до вагітності, а також сутенерство та примус до проституції – є злочинами згідно з Кримінальним Кодексом України (Стаття 149 та 303, відповідно).

Головна прогалина українського законодавства стосується сексуальних домагань. Стамбульська конвенція дає визначення сексуальних домагань як будь-якої форми небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуального характеру, мета або наслідок якої – порушення гідності особи, зокрема шляхом створення загрозливого, ворожого, принизливого або образливого середовища (С. 40). Тут також конвенція дозволяє Сторонам вибрати некримінальні санкції для цього виду поведінки, тобто цивільні чи адміністративні правові санкції³³.

У Ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № **2866-**

³³ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та пояснювальна доповідь Стамбул (Туреччина) 11.V.2011 / Проект Ради Європи «Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні» (фінансується

IV дається визначення сексуальних домагань, до яких належать дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування. Тобто, згадане визначення доволі суттєво відрізняється від того, що містить Стамбульська конвенція. Зокрема, воно звужує сферу домагань – за цим визначенням, домагання можуть відбуватися лише в стосунках підпорядкування і лише з боку начальника. Водночас сексуальні домагання можуть статися і між однолітками, незнайомими між собою людьми, наприклад, на вулиці або в інших громадських місцях. Перелік ситуацій, визначений у Конвенції Міжнародної Організації Праці щодо насильства та домагань, 2019 р., № 190, яку Україна ще не ратифікувала, включає конкретно громадський транспорт: Стаття 3.f: «дорогою на роботу та з роботи»³⁴.

В українському законодавстві не криміналізовані сексуальні домагання в громадських місцях, але воно містить низку статей, які можна опосередковано застосувати для притягнення до відповідальності кривдників, які скоїли сексуальні домагання. Зокрема, ідеться про

Ст. 173 (дрібно хуліганство) КУпАП. Проте для застосування на практиці цієї та інших статей, які передбачають покарання кривдників за сексуальне насильство, існує чимало нормативних, соціальних і психологічних перешкод, а саме:

- Відсутність єдиної судової практики при розгляді справ, що стосуються сексуальних домагань;
- Високі ставки судових зборів;
- Відсутність розуміння, що саме становить сексуальні домагання;
- Відсутність чіткої процедури для постраждалих стосовно того, як скаржитись на сексуальні домагання;
- Латентність явища;
- Толерування в суспільстві сексуальних домагань і насильства проти жінок загалом;
- Упереджене ставлення до постраждалої, психологічний тиск;
- Небажання постраждалої особи скаржитись через страх поганого ставлення з боку поліції;
- Повторна віктимізація постраждалої особи з боку поліції та судової системи.

З цих причин не дивно, що про сексуальні домагання в громадських місцях вкрай рідко повідомляють поліції, а відсутність офіційних даних про сексуальні домагання та сексуальне насильство роблять це явище невидимим в Україні. Не є винятком і місто Рубіжне, у якому таких випадків упродовж останніх кілька років офіційно не зафіксовано.

урядом Швеції). - С. 32.

34 https://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/108/committees/violence-harassment/WCMS_711570/lang-en/index.htm

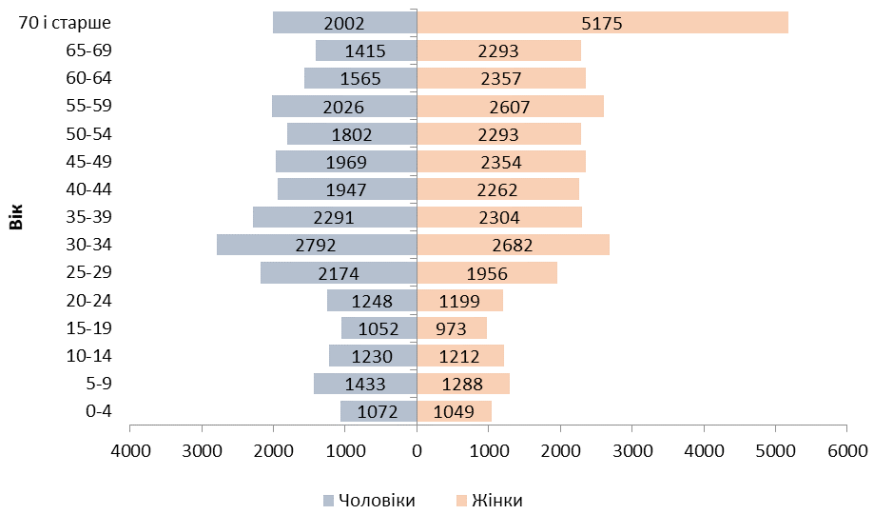
3.2. Основні характеристики м. Рубіжне

Рубіжне – місто обласного значення і промисловий центр, розташований у Луганській області, – зоні військового конфлікту на Сході України.

За даними офіційної статистики, на 1 січня 2018 року населення м. Рубіжне становило 58 022 особи, з них чоловіків – 26 018 осіб, жінок – 32 004 особи. Чисельність дитячого населення (до 18 років) становить 8545 осіб (або 15% від загальної кількості населення), у тому числі 4393 юнаків і 4152 дівчат (рис. 1).

Упродовж усього періоду Незалежності для міста характерні несприятливі демографічні тенденції. Зокрема, склад населення міста характеризується суттєвою гендерною диспропорцією. Чисельна перевага жінок над чоловіками у м. Рубіжне спостерігається з 37 років і з віком збільшується. Серед містян середнього віку (40-59 років) частка жінок становить 55%, чоловіків – 45%, серед населення віком 60 років і старше частка жінок (66%) перевищує частку чоловіків (34%) майже вдвічі.

Про негативні демографічні тенденції також свідчить висока питома вага осіб старшого віку і низька – молодшого. На 1 січня 2019 року

Рис. 1. Розподіл постійного населення м. Рубіжне за статтю і віком³⁵, тис. осіб

³⁵ За даними Головного управління статистики у Луганській області, станом на 01.01.2018 року.

чисельність осіб віком 0–15 років становила 13% загальної чисельності постійного населення міста, віком 60 років і старше – 26%, віком 16–59 років – 61%. Зазначені показники є гіршими, ніж національні, а саме: в Рубіжному частка дітей (до 16 років) є нижчою (на 2,4%), а літніх людей вищою (на 2,7%), ніж серед міського населення України.³⁶

За радянських часів місто було центром хімічної та целюлозно-паперової промисловості. Проте внаслідок несприятливих економічних тенденцій останніх років для міста характерне значне скорочення промислового виробництва через банкрутство і ліквідацію великих підприємств.

Наслідком несприятливої економічної ситуації у місті є високий рівень безробіття. За методологією МОП, рівень безробіття міського населення працездатного віку Луганської області (без окупованих територій), у 2018 р. становив 17,1%³⁷. Хоча відповідні дані по м. Рубіжне не доступні, але, враховуючи загальні тенденції, рівень реального безробіття у місті є не меншим за обласний показник.

36 Розраховано на підставі даних Статистичного збірника «Розподіл постійного населення України за статтю та віком – // http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnase_l_u.htm та Статистичного збірника «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2005 року, 2005 рік / Державний комітет статистики України; К : 2005- 119 с.

37 Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2018 році – // <http://lg.ukrstat.gov.ua/sinf/trud/trud2018.php.htm>

Тривалий період економічної стагнації та вимушеної незайнятості призвели до масштабного соціального неблагополуччя, індикаторами якого є низький рівень життя переважної більшості громадян, зайнятість у тіньовій економіці, вживання за рахунок випадкових підробітків, соціальних допомог, поширеність таких негативних явищ як вживання алкоголю, наркотичних речовин тощо. Несприятлива економічна ситуація негативно вплинула на стан міської інфраструктури, сферу ЖКГ і благоустрою.

Важливим чинником, що визначає ситуацію з безпекою у м. Рубіжне, є його розташування у зоні військового конфлікту. Впродовж квітня-липня 2014 року місто перебувало під контролем сепаратистів. З 21 липня 2014 р. у місті встановлено законну українську владу. Нині відстань від Рубіжного до лінії фронту становить близько 100 км.

Місто не зазнало суттєвих руйнувань через бойові дії. Пошкоджений залізничний вокзал восени 2015 р. було відбудовано. Тепер він є важливим транспортним вузлом для переміщення як військових підрозділів, так і мирного населення. Тут здійснює посадку/висадку переважна більшість ВПО, які їдуть залізницею до/з Києва та інших регіонів України з окупованої території Луганської області або повертаються на неї.

Усі останні п'ять років війна визначає особливості ситуації у місті. Перші місяці після того, як місто повернулося під контроль українського уряду, тут був розташований чималий військовий контингент, що відчутно збільшило присутність озброєних чоловіків-військовослужбовців у громадських містах. Проте впродовж останніх трьох років кількість військових у місті суттєво зменшилась, про сучасні конфлікти між ними і місцевими мешканцями не відомо, що підтверджують результати ФГД.

Через війну місто прийняло велику кількість біженців. Під час активних бойових дій у районі м. Дебальцеве і м. Попасна (2015 рік) кількість ВПО, зареєстрованих у міському управлінні соціального захисту, перевищувала 8000 осіб. Проте з часом чимало з них повернулись назад або переїхали до інших населених пунктів через брак робочих місць. Станом на 1.09.2019 р. кількість ВПО, які перебувають на обліку в міському управлінні соцзахисту, становила 5277. Частка жінок серед них становить близько 60%³⁸. Проте здебільшого це люди пенсійного віку, які постійно проживають на окупованій території й щомісяця приїжджають у Рубіжне для отримання пенсії, інших соціальних допомог. За оцінками міського управління соцзахисту, нині у Рубіжному постійно проживає 800-1000

ВПО, що становить близько 1,5% від чисельності постійного населення міста.

Унаслідок окупації із м. Луганськ у м. Рубіжне переїхав Державний заклад «Луганський державний медичний університет». У ньому проходить навчання близько 1500 студентів, у т.ч. іноземних.

3 березня 2018 року в м. Рубіжне відкрито Центр відновлювального лікування та реабілітації ветеранів війни. Цей заклад надає спеціалізовану медичну допомогу учасникам АТО/ООС, які мешкають у Луганській області³⁹. За даними керівника закладу, за перших 9 місяців 2019 р. пройшли лікування близько 430 осіб, з яких 78 – учасники АТО/ООС. Проблем із порушенням громадського порядку з боку пацієнтів закладу, як свідчить його керівник, дотепер не було.

3.3. Відповідь насильству на рівні місцевої політики

Про збільшення уваги до питань протидії гендерно зумовленому насильству на муніципальному рівні свідчить низка рішень, ухвалених Рубіжанською міською радою, її виконавчим комітетом і міським головою. У місті діє Програма підтрим-

38 За даними Рубіжанського міського управління соціального захисту

39 <http://vistilug.com.ua/news/4260-v-tsentri-ryeabilitatsii-veteraniv-viini-v-rubizhnomu-proishli-likuvannya-407-osib/>

ки сім'ї, попередження насильства в сім'ї, забезпечення гендерної рівності та протидії торгівлі людьми в м. Рубіжне на 2017-2020 роки⁴⁰ (далі – місцева Програма). Цей документ спрямований на вирішення низки завдань, які поєднані у три основні блоки:

1) сім'я, включаючи зміцнення інституту сім'ї, формування у свідомості людей розуміння важливості ролі сім'ї та виконання нею своїх соціально-демографічних функцій, профілактику та протидію домашньому насильству;

2) гендерна рівність: утвердження рівних прав жінок і чоловіків та рівних можливостей для їх реалізації як основного права людини;

3) протидія торгівлі людьми: впровадження ефективного механізму взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми та захист прав осіб, що постраждали від торгівлі людьми, надання їм всебічної допомоги (медичної, психологічної, юридичної тощо).

Заходи, які увійшли до місцевої Програми, мають інформаційно-просвітницький характер й здебільшого орієнтовані на підлітків і молодь, що навчається. Розділом «Забезпечення гендерної рівності» щороку передбачено проведення

тижнів гендерної просвіти, спрямованих на формування рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, подолання гендерних стереотипів.

Програмою передбачено низку заходів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству, включаючи раннє виявлення сімей у СЖО та сімей, що мають підвищений ризик домашнього насильства, та превентивну роботу з такими сім'ями, надання допомоги постраждалим від домашнього насильства, запровадження корекційних програм для кривдників, соціальний супровід сімей, у яких було вчинено насильство, соціальну рекламу та інформаційно-просвітницьку роботу з молоддю (тренінги для молоді з відповідної тематики).

Натомість у Програмі не порушуються питання безпеки дівчат і жінок у громадських місцях, зокрема профілактики сексуального насильства і впровадження сервісів для осіб, які постраждали від нього. Вкрай обмеженим є фінансування Програми: на весь чотирирічний період її реалізації заплановано виділення із міського бюджету лише 24,2 тис. гривень, у т.ч. на впровадження усіх заходів розділу «Забезпечення гендерної рівності» впродовж 2017 – 2020 рр. не більше 3,3 тис. гривень.

Позитивною передумовою для посилення впливу місцевої влади на

⁴⁰ Програма затверджена 21.12.2016 рішенням №21/4 Рубіжанської міської ради. // <https://mr.gov.ua/upload/docs/doc2016-12-21-5.pdf>

ситуацію з ГЗН є визначення на рівні виконавчого комітету Рубіжанської міської ради персонально-відповідальної особи за протидію домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Нею є заступник міського голови. Розпорядженням міського голови від 22.11.2018 №145 ця особа призначена координатором з питань реалізації заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Її головне завдання – координація зусиль усіх суб'єктів, які працюють у царині протидії насильству на рівні міста.

За координацію діяльності суб'єктів, що реалізують заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків та здійснення таких заходів у місті Рубіжне відповідає сектор сімейної політики Управління праці та соціального захисту населення Рубіжанської міської ради. До формування та реалізації муніципальної політики із зазначених

питань залучаються інші органи міської виконавчої влади, бюджетні соціальні заклади та неурядові організації. Для забезпечення належної взаємодії між цими суб'єктами функціонує «Координаційна рада з питань підтримки сім'ї, запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення гендерної рівності та протидії торгівлі людьми»⁴¹. Координаційна рада збирається кілька разів на рік, обговорює чимало актуальних питань, пов'язаних із необхідністю підтримки сімей та протидії домашньому насильству. Водночас до порядку денного цієї ради жодного разу не були включені питання безпеки дівчат і жінок у громадських місцях, зокрема протидії сексуальному насильству. Функції Координаційної ради полягають у формуванні місцевої політики в царині забезпечення гендерної рівності та протидії насильству; розгляд конкретних випадків, пов'язаних із ГЗН не входить до її повноважень.

---

41 Останній склад Координаційної ради затверджений 16.07.2019 рішенням виконавчого комітету Рубіжанської міської ради № 1799

4. РЕЗУЛЬТАТИ ОГЛЯДОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

4.1. Поширеність сексуального насильства щодо жінок і дівчат

Офіційні дані про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування, у т.ч. пов'язані із злочинами проти статевої свободи і статевої недоторканості акумулюються Генеральною Прокуратурою України. За звітом Генеральної Прокуратори в Україні за 2019 рік було зафіксовано 750 злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, включаючи: 355 випадків зґвалтування, 69 випадків насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом⁴², 12 випадків примусу до вступу у статевий зв'язок, 64 випадки стате-вих стосунків з особою, що не досягла статевої зрілості⁴³ та 250 випадків розбещення неповнолітніх. Від зґвалтувань та замахів на зґвалтування потерпілими є 341 особа, з них – 276 жінок, 56 неповнолітніх та 92 малолітніх (віком до 14 років)⁴⁴.

Протягом січня-грудня 2018 р. в Україні було зафіксовано 821 злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, включаю-

42 Цей показник акумулює усі випадки правопорушень, щодо яких розпочато та ведеться досудове слідство за Ст.153 КК, у т.ч. до 11.01.2019

43 Так само.

44 Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2019 року. // https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820

чи 203 випадки зґвалтування, 253 випадки насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, 7 випадків примусу до вступу у статевий зв'язок, 84 випадки стате-вих стосунків з особою, що не досягла статевої зрілості, та 274 випадки розбещення неповнолітніх⁴⁵.

Таким чином, загалом у 2019 році кількість злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості зменшилася порівняно із 2018 роком. Ця тенденція простежується щодо більшості різновидів вказаних правопорушень. Значні відмінності у кількості правопорушень за окремими статтями ККУ (наприклад, зґвалтування та задоволення статевої пристрасті неприродним способом) вочевидь пов'язані зі зміною процедури реєстрації вказаних злочинів після внесення останніх змін до ККУ.

Протягом 2019 р. Прокуратурою Луганської області зафіксовано 7 злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, включаючи 2 випадки зґвалтування, 1 випадок стате-вих відносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, та 4 випадки розбещення неповнолітніх⁴⁶.

45 Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2018 року. // https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820

46 Прокуратура Луганської області. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (Форма 1) за січень - грудень 2019 року. // https://lug.gp.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=113995&libid=100132

Протягом 2018 року Прокуратурою Луганської області було зафіксовано 7 злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, включаючи 1 випадок зґвалтування, 2 випадки насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, 2 випадки ставих стосунків з особою, яка не досягла статевої зрілості, та 2 випадки розбещення неповнолітніх⁴⁷.

Офіційна статистика свідчить, що у Луганській області набагато поширенішими, порівняно із випадками сексуального насильства, та такими, що знижують рівень безпеки перебування у громадських місцях, є інші види правопорушень, зокрема злочини проти життя та здоров'я особи та злочини проти власності. Так, протягом 2019 року у Луганській області було зафіксовано 906 злочинів проти життя та здоров'я особи (наприклад, умисні убивства, заподіяння умисних тілесних ушкоджень різної тяжкості, побої і мордування) та 4129 злочинів проти власності (наприклад, крадіжки приватної власності, шахрайства, грабежі, розбої). Ці показники є в кількисот разів вищими порівняно з кількістю зареєстрованих злочинів проти статевої свободи та недоторканості особи (7 випадків).

Жодного правопорушення проти статевої свободи та статевої не-

доторканості особи у м. Рубіжне протягом 2019 та 2018 рр. не зареєстровано.

Результати ФГД і глибинних інтерв'ю свідчать про низький рівень занепокоєння громадськості проблемою сексуального насильства у громадських місцях. Зокрема, експерти, передусім представники органів влади, вважають проблему сексуального насильства малоактуальною для міста, порівняно із проблемою фізичного насильства у громадських місцях, яке досить часто відбувається разом зі злочинами проти власності (крадіжки, пограбування тощо). У своїх оцінках вони спираються на дані офіційної статистики, згідно з якими, протягом 2018 та 2019 рр. у місті не було зафіксовано жодного звернення до поліції з приводу зґвалтування, спроби зґвалтування або інших проявів сексуального насильства у громадських місцях.

На підставі інтерв'ю із надавачами послуг постраждалим від ГЗН можна зробити висновок, що найпоширенішою формою ГЗН є домашнє насильство. Під час інтерв'ю керівниця мобільної бригади соціально-психологічної допомоги зазначила про те, що частіше до них звертаються особи, які постраждали від фізичного та економічного видів домашнього насильства. Впродовж січня 2018 – червня 2019 року спеціалісти мобільної брига-

⁴⁷ Прокуратура Луганської області. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (Форма 1) за січень - грудень 2018 року. // https://lug.gp.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=113765&libid=100132

ди надали допомогу в 538 випадках насильства за ознакою статі (22-35 випадків щомісяця). Із них 60% - це були випадки домашнього насильства, 40% - насильства поза сім'єю. Найбільш поширеними є випадки фізичного (всього 236, або 45%) та економічного (203, або 39%) насильства. Значно частіше по допомогі з приводу насильства звертаються жінки (71%). Більшість клієнток мобільної бригади становлять жінки віком 18-59 років (46%) і неповнолітні дівчата віком до 18 років (22%). Частка чоловіків, які отримали послуги мобільної бригади, становить 29%, у т.ч. 17% - це юнаки віком до 18 років. Решта клієнтів (4%) – особи похилого віку. За цей період мобільною бригадою не було зафіксовано жодного випадку зґвалтування, примусового шлюбу, але був зафіксований один випадок сексуального домашнього насильства.

Згідно з результатами «Базового опитування з питань громадського сприйняття та ставлення до гендерно зумовленого насильства щодо жінок у Донецькій, Луганській та Запорізькій областях»⁴⁸, п'ята частина (21%) респондентів зазначили, що вони взагалі не готові звертатися по допомогу до спеціалізованих служб, якщо їм доведеться зіткнутися з насильством (табл. 4.1).

---

⁴⁸ «Базове опитування з питань громадського сприйняття та ставлення до гендерно зумовленого насильства щодо жінок в Донецькій, Луганській та Запорізькій областях», проведене ООН Жінки у 2018-2019 рр. Обсяг вибірки 3000 респондентів.

Респонденти, які виявили готовність звернутися по допомогу, найчастіше зазначали, що вони будуть шукати допомоги правоохоронних органів (дві третини як жінок, так і чоловіків). Лише третина опитаних були готові звертатися до медичних працівників або закладів судово-медичної експертизи, а також соціальних служб у випадку насильства. Помітно менше респондентів висловили готовність звертатися до кризових центрів або психологів, громадських організацій, які працюють з постраждалими від насильства, або мобільних бригад соціально-психологічної допомоги (16-19% усіх опитаних).

Найбільш поширеною причиною, через яку респонденти не готові звертатися по допомогу у випадку насильства, була зневіра в можливостях отримання допомоги. Так, майже три чверті усіх опитаних (72%) вважали, що звертатися до спеціалізованих служб/установ не має сенсу, оскільки там їм не зможуть нічим допомогти. Серед жінок також були досить поширеними такі причини небажання звертатися по допомогу, як почуття сорому (22% жінок) та побоювання щодо можливого розголосу (24% жінок).

Однак у «Базовому опитуванні з питань громадського сприйняття та ставлення до гендерно зумовленого насильства щодо жінок у Донецькій, Луганській та Запорізькій

Таблиця 4.1

Розподіл відповідей на запитання «**Якщо Ви зіткнетеся з проявами насильства, чи готові Ви звертатися по допомогу в спеціалізовані служби?**», % опитаних

Установи та організації	Усі респонденти	Чоловіки	Жінки
Правоохоронні органи	66	64	68
Медпрацівники/судово-медична експертиза	34	30	38
Соціальні служби	31	26	36
Юридичні консультації	23	20	25
Кризові центри/психологи	19	12	24
Громадські організації, які надають підтримку постраждалим від насильства	17	12	21
Мобільні бригади соціально-психологічної допомоги	16	10	20
Притулки/центри для постраждалих від насильства	9	5	11
ЗМІ/журналісти	5	4	5
Інше	1	1	0
Важко відповісти	4	4	3
Не готові звертатися по допомогу	21	25	17

* Сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді.

областях» йшлося про гіпотетичні ситуації насильства, у які можуть потрапити респонденти. Вітчизняні дослідження серед жінок, які пережили досвід насильства, свідчать, що частка постраждалих, які реально звертаються по допомогу, є ще нижчою: лише третина (32%) жінок, які зазнали фізичного або сексуального насильства, наважилися звернутися по будь-яку допомогу, зазвичай – до свого найближчого оточення⁴⁹.

Для отримання медичної допомоги у необхідному обсязі потрібен документ, який посвідчує особу, та готовність постраждалої жінки до співпраці з лікарями, представниками Національної поліції тощо. Адже медичний заклад, який виявив у особи ушкодження, що могли виникнути внаслідок домашнього насильства та насильства за ознакою статі, протягом доби (з часу звернення постраждалої особи)

⁴⁹ UNFPA Ukraine, Incidence of Violence against Women and Girls, conducted by GfK Ukraine with

support of UNFPA, Kyiv, 2014. // <http://ukraine.unfpa.org/en/publications/incidence-violence-against-girls-and-women>.

має повідомити про такі факти відповідний підрозділ місцевого органу Національної поліції України, а у разі виявлення ушкоджень у дитини - також службу у справах дітей, інші державні органи. Побоювання розголосу цієї інформації, особливо у невеликому місті, острах осуду з боку соціального оточення є вагомим перешкодою для осіб, постраждалих від сексуального насильства, для звернення до поліції, медичних і соціальних закладів.

Результати ФГД свідчать, що рівень побоювань стосовно насильства у громадських місцях серед молодих жінок і дівчат у Рубіжному є досить високим. Половина респонденток (30 з 61 особи) зазначили, що бояться нападів з метою пограбування та зґвалтування. Тобто, коли йдеться про безпеку у громадських місцях, молоді жінки і дівчата здебільшого одночасно побоюються як сексуального, так і фізичного насильства.

Таким чином, проблема сексуального насильства в громадських місцях недостатньою мірою визнається представниками органів місцевого управління, поліцією, надавачами соціальних і медичних послуг, адже вони спираються на дані про офіційно зареєстровані звернення, яких протягом 2018-2019 рр. у місті зареєстровано не було.

4.2. Поширеність сексуальних домагань щодо жінок і дівчат

Зважаючи на відсутність у законодавстві чіткого визначення сексуальних домагань та відповідальності за них, досить очікувано, що офіційних даних про випадки сексуальних домагань у правоохоронних органах немає. Водночас, експерти, зокрема представники Національної поліції, вважають, що сексуальні домагання у громадських місцях м. Рубіжне іноді трапляються.

«Я допускаю, что есть факты сексуальных домогательств в отношении женщин. Например, непристойные взгляды, какие-либо комментарии, да, здесь возможно» (експерт, представник поліції)

На відміну від стриманої оцінки поширеності сексуальних домагань з боку працівників поліції, половина молодих жінок і дівчат, опитаних під час ФГД (39 з 61 особи), вважали, що сексуальні домагання є досить поширеними у громадських місцях м. Рубіжне, і говорили про свою занепокоєність фактами образливих коментарів, жартів, вербальних пропозицій, які мають сексуальний характер, з боку сторонніх чоловіків на вулицях. З такими ситуаціями вони стикаються у навчальних закладах з боку однолітків, у дворах з боку п'яних компаній юнаків. У ході ФГД кілька жінок зазначили

про факти сексуальних домагань з боку таксистів, які надають свої послуги неофіційно, а також на робочих місцях з боку роботодавців, керівників та іншого персоналу, наприклад, охоронців. Проте жодна з них не зверталася з цього приводу до поліції.

Більшість дівчат і молодих жінок, які брали участь у ФГД, нерідко стикаються у громадських місцях з вербальними (словесними) проявами сексуальних домагань, як-от витріщання; свист; натяки на секс; залицяння проти волі; спроби схилити до сексу під впливом алкоголю та переслідування у соцмережах. За словами учасниць ФГД, найбільший страх у них викликають групи юнаків або чоловіків, особливо у стані алкогольного сп'яніння, які можуть поводитися надто зухвало, часто-густо агресивно.

«Когда идешь по улице, переулку, мужчины начинают свистеть, орать, а потом начинают идти за вами, начинают приставать: дай инстаграм, предлагают выпить, спрашивают сколько тебе лет. Отвечаешь, что 15: «А, так уже можно. Пошли выпьем, пошли на квартиру». Мне предлагали много раз такое» (учасниця ФГД, 15 років)

За результатами ФГД, деякі мешканці Рубіжного не сприймають небажані висловлювання сексуального характеру (як-от жарти,

натяки сексуального характеру тощо) як прояви сексуальних домагань, а, скоріше, оцінюють їх як флірт або загравання. Особливо це характерно для дівчат та молодих жінок.

«Молодежь сегодня удивляется, когда узнает, что, если тебе однокурсники расстегнули бюстгальтер или обняли без твоего разрешения, – это сексуальное домогательство» (експертка)

«У нас женщины, как правило, не обращают внимания, если им что-то неприличное предлагают и говорят на улицах. У нас даже полиция это игнорирует» (учасниця ФГД, 41 рік)

Згідно з результатами ФГД, чимало місцевих юнаків і чоловіків не сприймають сексуальні домагання як одну з форм сексуального насильства. На думку половини опитаних чоловіків (10 з 22 осіб, переважно юнаки віком 15-17 років), сексуальні домагання – це передусім примус до сексу дівчини або жінки, що згідно із законодавством кваліфікується як згвалтування або сексуальне насильство (залежно від того, чи мало місце проникнення). Водночас респонденти вважають, що небажані натяки на секс не є проявом сексуальних домагань.

При цьому всі чоловіки-учасники ФГД (22 особи) зазначили, що

примус жінки до статевих зносин неприпустимий і має каратися відповідно до Закону. Отже мінімізація проблеми сексуальних домагань притаманна більшості молодих чоловіків і юнаків, які брали участь у дослідженні.

«Масса населения считает, что это (комментарии, шутки сексуального характера и т.п.) обыденность, так и должно быть. Они считают насиллием только уже совершенные действия с привлечением двух или более лиц, повлекшие за собой как телесные, так и другие повреждения, например, изнасилование» (учасник ФГД, 33 роки).

«Сексуальное домогательство – это, когда кто-то подходит на улице, схватил за руку, потащил насилловать. К счастью, у нас это не настолько распространено» (учасник ФГД, 35 років).

«...если он пристаёт после того, как она сказала «нет», пытается заставить девушку заняться сексом против ее воли, – это домогательство» (учасник ФГД, 16 років)

Окрім того, що українське законодавство не містить визначення сексуальних домагань відповідно до міжнародних норм та не криміналізує їх, слабке розуміння того, що являють собою сексуальні домагання та яким чином вони закорінені у гендерних стереотипах, призводить до нездатності жінок, чоловіків, надавачів послуг та

поліції ідентифікувати сексуальні домагання, в тому числі як одну з форм сексуального насильства, та сприяє високій толерантності до сексуальних домагань.

4.3. Найуразливіші щодо сексуальних домагань групи жінок і дівчат

За результатами ФГД, найбільш уразливими до сексуального насильства та сексуальних домагань є представниці жіночої статі, особливо дівчата підліткового віку (14-17 років). Про це зазначила більшість опитаних жінок (50 з 61 особи) та чоловіків (19 з 22 осіб).

На думку учасників ФГД віком старше 30 років, незалежно від статі, найбільшу кількість ризиків, який посилюють один одного, мають дівчата-підлітки, які приїхали з інших населених пунктів на навчання в м. Рубіжне і проживають у гуртожитку, а також дівчата з сімей, які опинились у складних життєвих обставинах (СЖО). Такі дівчата наражаються на небезпеку через відсутній або неналежний контроль з боку батьків, брак грошей, непідготовленість до самостійного життя, невміння правильно оцінити ситуацію, а також вживання алкоголю та інших психоактивних речовин.

«Дети 14-15 лет вырываются из гнездышка родительского, они чувствуют свободу - тут же жменя никто не знает. Начинается свобода действий, алкоголь, секс...» (учасник ФГД, 30 років)

«У нас есть ночной клуб «Джаз». Если раньше вход был с 18 лет, то сейчас там дети 14-16 лет. Где эти родители, которые не волнуются, где их чадо? А мужчины при деньгах угощают спиртным. Коктейлем угостил – и пошли «погуляем!»» (учасниця ФГД, 35 років)

За словами учасників ФГД, іншою уразливою до сексуального насильства групою є жінки віком 18-35 років. На відміну від дівчат, жінки частіше піддаються сексуальним домаганням на робочих місцях з боку роботодавців і колег. Оскільки в місті високий рівень безробіття, жінки тримаються за роботу, а це, у свою чергу, надає переслідвачу змогу залишитися безкарним. Із 61 жінки, які взяли участь у ФГД, дві особи віком близько 30 років зазначили про домагання на робочих місцях з боку їхніх начальників.

Факти сексуальних домагань на робочому місці підтвердив представник Національної поліції. Він зазначив те, що йому відомо про деякі випадки, коли працюючі жінки зазнавали сексуальних домагань з боку керівників (роботодавців), допоміжного персоналу (охоронців). Правоохоронні органи, коли до них звертаються з цього приводу жінки,

зазвичай реагують на такі випадки, проводячи з кривдниками превентивну роботу. Проблема полягає в тому, що чимало жінок не готові до захисту своїх прав, не звертаються до правоохоронних органів. Чимало жінок є дуже уразливими, адже працюють без належного оформлення та отримують заробітну плату в «конверті», тобто самі порушують закон. Не менш важливим чинником є дискримінаційна громадська думка. Через поширену у суспільстві практику віктимізації, постраждалі від сексуального насильства бояться публічного осуду.

«В нашем обществе жертву сексуального насилия не воспринимают как потерпевшую и не оказывают ей моральную помощь. А как человека, который спровоцировал это насилие: сама виновата. Я считаю это недопустимым, тем более в цивилизованном обществе. Женщина имеет равные права с мужчиной, абсолютно равные. И считать женщину виновной в ее собственном изнасиловании это не просто глупость, это деградация самого общества (эксперт, представитель полиции)»

Жодних відмінностей щодо рівня уразливості до сексуальних домагань жінок із числа ВПО порівняно із місцевими мешканками, так само як і жінок-ЛЖВ та жінок з інвалідністю порівняно із рештою жінок у ході дослідження виявлено не було.

Отже, найуразливішими до сексуальних домагань є дівчата-підлітки та молоді жінки до 35 років. Вони здебільшого наражаються на насильство у місцях проведення дозвілля та поряд з навчальними закладами, у дворах окремих мікрорайонів. Значно рідше жінки стикаються із сексуальними домаганнями на робочих місцях. Обговорення питань уразливості до сексуального насильства засвідчило існування глибоко вкорінених дискримінаційних гендерних стереотипів щодо жінок і дівчат у Рубіжному, що призводить до віктимізації постраждалих та безкарності кривдників.

4.4. Портрет кривдника

Обговорення респондентами портрету кривдника було під час ФГД досить жвавим і концентрувалось навколо кількох тем.

Перша тема стосувалася кривдників, які здійснюють жорстоке сексуальне насильство, зокрема зґвалтування. Переважна більшість респондентів схилилась до думки, що це може бути лише психічно хворий чоловік або чоловік у стані сильного алкогольного сп'яніння, який не може контролювати свою поведінку.

«Помимо алкоголиков, в городе есть и психи. У нас сосед выкинул девочку из окна и спокойно живет. Вечером его забрала полиция, а утром он был уже дома. И до сих пор он дома. Я не знаю, что у него в голове. Я боюсь сама идти домой. А полиция ничего не делает, они не реагируют на это» (учасниця ФГД, 16 років)

Що стосується портрету кривдників, які здійснюють сексуальні домагання у громадських місцях, то на думку переважної більшості учасників ФГД та експертів, як правило, кривдниками є хлопці віком 16-20 років, відносно рідше - чоловіки віком до 60 років. При цьому підлітки та молодь найчастіше агресивно діють у групах (компаніях), тоді як чоловіки – поодинокі.

При обговоренні портрету кривдників, які здійснюють сексуальні домагання, більшість жінок і дівчат продемонстрували певні стереотипи щодо того, що більшість кривдників становлять чоловіки із психічними захворюваннями або чоловіки, які перебувають під впливом алкоголю або інших психотропних речовин. Значно рідше учасниці ФГД висловлювали думку, що кривдниками можуть бути успішні соціально благополучні чоловіки, які домагаються дівчат/жінок за місцем роботи або у громадських місцях.

«Агрессорами могут быть как удачные мужчины, так и неудачники. Это не обязательно мажоры, которые внезапно лишились своих доходов, работы и т.п. Возраст - разный. Это может быть и отец девушки, ее брат, муж, знакомый, сосед, или просто незнакомый человек, который будет вымещать зло на более слабом человеке или на том, кем он, думает, что может обладать» (учасник ФГД, 35 років)

«Молодые парни 16 лет и старше, как правило, проявляют агрессию в группах. Хотят себя показать, проявить, утвердить свое «Я». А мужчины среднего возраста, как правило, поодиночке действуют» (експертка)

Деякі опитані жінки і чоловіки згадували про випадки, коли чоловіки-кривдники на керівних посадах сексуально домагалися до своїх підлеглих молодих жінок у якості демонстрації влади чоловіка або його вищості на робочому місці. Водночас повідомлялося про випадки домагань з боку кривдників, які не перебували із постраждалими у відносинах субординації. Наприклад, представник правоохоронних органів згадував випадок, коли охоронець торгового комплексу здійснював сексуальні домагання щодо жінки, яка там працювала продавчиною.

Отже, результати ФГД свідчать, що сексуальні домагання як у громадських місцях, так і на робочих

місцях або вдома, здійснюються чоловіками, які в такий спосіб намагаються виразити своє домінування над жінками. Важливим є те, що розуміння глибинних причин сексуальних домагань продемонстрували лише частина жінок і чоловіків-учасників ФГД та лише один представник Національної поліції.

4.5. Фактори, що сприяють поширенню сексуального насильства і сексуальних домагань

Гендерні стереотипи

Результати оглядового дослідження свідчать про поширеність серед мешканців м. Рубіжне гендерних стереотипів. Досить часто, декларуючи на словах рівні можливості жінок і чоловіків, учасники ФГД (і чоловіки, і жінки) водночас демонстрували досить сильні патріархальні стереотипи про прийнятний розподіл гендерних ролей на рівні родини, на кшталт: «дружина – берегиня сімейного вогнища, слабка і потребує захисту», «чоловік – годувальник сім'ї, який своєю професійністю та силою забезпечує сім'ю, має бути захисником дружини, дочки»).

Дискримінаційні гендерні норми демонстрували респонденти, коли обговорювались моделі прийнятної

та неприйнятної поведінки чоловіків і жінок у громадських місцях. Чимало представників місцевої громади поділяють різні стереотипи стосовно чинників, які призводять до сексуального насильства і домагань. Вказані стереотипи здебільшого зводяться до віктимізації постраждалих від насильства жінок і дівчат.

Причому вказані стереотипи висловлювали не лише чоловіки (більшість з них поділяють саме цю думку – що насильство та домагання часто-густо є наслідком провокації з боку жінки, дівчини), проте і жінки різного віку і навіть деякі експерти.

«Есть такие факторы, как слишком откровенная одежда, посещение увеселительных питейных заведений, высокий уровень содержания алкоголя в организме, работа в ночное время, вечерние прогулки поздние, посещение малознакомых компаний. Все это может спровоцировать насилие» (эксперт, представитель органу місцевої влади)

«Женщина сама провоцирует насилие в свой адрес: вызывающая одежда, т.е. короткая юбка, расстегнуто все; во-вторых, это агрессивное поведение по отношению к мужчинам, например, нецензурная брань. В последнее время это бывает часто... Потом эта агрессия возвращается к ним с удвоенной силой, но в конце виноватым получается мужчина» (учасник ФГД, 35 років)

Віктимізація постраждалих

Результати ФГД свідчать про поширену віктимізацію постраждалих від насильства жінок і дівчат, тобто повне або часткове звинувачення саме постраждалих у тому, що з ними сталося. На ФГД домінували респонденти із стереотипними поглядами про те, що особи, які постраждали від сексуального насильства та домагань у громадських місцях, частково або повністю «спровокували» чоловіків чи юнаків на такі дії. Такі респонденти передусім зазначали про провокаційну поведінку та зовнішність дівчат і молодих жінок, фактично перекладаючи відповідальність на самих постраждалих.

На думку переважної більшості учасників ФГД, незалежно від їхньої статі, нерідко причинами сексуальних домагань є поведінкові практики дівчат, пов'язані з особливостями підліткового віку, зокрема бажанням бути дорослими, самостійними. Прагнення дівчат до самостійності проявляється у відвертому одязі, зачісці, яскравому макіяжі, курінні, вечірках з танцями і випивкою, нецензурній лайці тощо. Тому здебільшого дівчата стикаються із сексуальними домаганнями у місцях скупчення молоді для проведення дозвілля (бари, кафе, клуби, дискотека), одним з атрибутів яких є продаж та вживання алкогольних напоїв.

«Даже тот же внешний вид девушки: мини-юбка, топик, где все открыто, макияж, который чересчур, все это провоцирует. Почему бы не попробовать? Может, она сама этого хочет? Совсем юные девушки тоже считают, что все нужно попробовать в жизни и провоцируют этим, конечно» (эксперт, медичний працівник)

Нерозуміння глибинних причин гендерно зумовленого сексуального насильства

Аналіз громадської думки щодо чинників, які підвищують уразливість жінок і дівчат до сексуального насильства та домагань, засвідчив недостатнє розуміння мешканцями м. Рубіжне глибинних причин насильства. Лише кілька експертів зазначили про те, що насильство тісно пов'язане з відносинами влади, контролю та нерівності у суспільстві, які визначають залежне та підпорядковане становище уразливих категорій населення, зазвичай – жінок і дівчат. Важливу роль також відіграє нерівний розподіл економічних ресурсів і традиційні у суспільстві погляди на роль жінок та стереотипні норми мужності (маскулінності).

Натомість серед широкого загалу досить часто причинами насильства вважаються фактори, які, накладаючись на поширені у суспільстві культурні норми, можуть бути тригерами насильства, але не його безпосередніми першопричинами. Зокрема, на думку більшості учасників ФГД та деяких експертів, основними причинами насильства та домагань стосовно дівчат та жінок у громадських місцях м. Рубіжне є соціально-економічне неблагополуччя та інфраструктурні проблеми. Перша група чинників включає: високий рівень безробіття; трудову міграцію; алкоголізацію населення; розповсюдження та вживання наркотичних речовин; близькість міста до лінії розмежування. Остання здебільшого відчувається через присутність у місті внутрішньо переміщених осіб. Чимало з них не змогли повноцінно інтегруватися у місцеву громаду, знайти роботу. Деякі чоловіки, як місцеві, так і із числа ВПО, зайняті незаконними видами діяльності, наприклад, збором металобрухту, у т.ч. через крадіжки на промислових об'єктах, які зупинили свою діяльність.

«В нашем обществе есть гендерное неравенство, превосходство мужчины над женщиной, своеобразный мужской шовинизм. Женщина, независимо от своего социального статуса, все равно зависит от мужчин. Естественно, она подвергается эмоциональному насилию, особенно если она экономически зависима от мужчины» (эксперт, представитель полиции)

Інфраструктурні проблеми

Наступна група факторів (невирішені інфраструктурні питання) включає: відсутність освітлення на вулицях, у дворах, під'їздах; велику кількість місць можливих нападів: закинуті споруди, неогорожені недобудови, промзони, безлюдні місця/пустирі, місця з обмеженою видимістю через високі кущі та дерева; наявність великої кількості місць продажу та вживання алкоголю, де збираються п'яні компанії; обмеження руху громадського транспорту до 20.00, що ускладнює пересування містом увечері/вночі. Жінки та дівчата, повертаючись ввечері після роботи, навчання (напр., від репетиторів, після гуртків/секцій), поїздок із інших міст, якщо вони не мають змоги заплатити за послуги таксі, вимушені йти додому пішки, долаючи чималі відстані, – кілька кілометрів за умов погано освітлених або зовсім неосвітлених вулиць і дворів, відсутності тротуарів.

Брак сексуального виховання та навичок міжособистісної взаємодії серед молоді

Особливу увагу респонденти звертали на відсутність або неналежну інформаційно-просвітницьку ро-

боту з дітьми та молоддю, їхніми батьками щодо статевого виховання, міжособистісного спілкування на засадах гендерної рівності та недопустимості будь-яких проявів насильства.

«У нас молодежи некуда пойти, кроме как в кафе или на дискотеку. Был один кинотеатр, но и там сейчас сделали магазин» (учасниця ФГД, 19 років)

Таким чином, за результатами дослідження, основними факторами, які підвищують ризик сексуального насильства та, особливо, сексуальних домагань у Рубіжному, є:

- поширеність гендерних стереотипів і настанов, віктимізація постраждалих (і то не лише серед населення, а й серед частини надавачів послуг),
- нерозуміння глибинних причин сексуального насильства та домагань,
- низка невирішених інфраструктурних проблем (напр., брак освітлення у громадських місцях, обмеження руху транспорту до 20 години тощо),
- брак сексуального виховання та навичок міжособистісної взаємодії серед молоді.

4.6. Стратегії виживання та наслідки сексуальних домагань

4.6.1. Стратегії виживання дівчат та жінок

За словами експертів та учасників ФГД, реакція дівчат і жінок на сексуальне насильство та домагання залежить від різних чинників, наприклад, масштаб насильства, портрет кривдника, впевненість в отриманні допомоги та підтримки або навпаки, залежність від громадської думки, наявність певних стереотипів тощо.

Узагальнені результати інтерв'ю з експертами та фокус-груп свідчать про те, що постраждали від сексуального насильства здебільшого замовчують цей факт і не звертаються по допомогу через низку причин, а саме: нездатність ідентифікувати себе як постраждалих від сексуального насильства, самовіктимізація (звинувачення себе у тому, що сталося), недовіру до поліції; страх осуду з боку суспільства, родини, друзів, сусідів тощо; байдужість більшості місцевих мешканців до проявів насильства (не допоможуть, пройдуть повз); побоювання, що доведеться оплачувати медичні послуги лікаря-гінеколога та інших лікарів.

«У нас есть Закон о домашнем насилии, но о сексуальных домогательствах там нет ни слова. Как в такой ситуации наказать за домогательство?» (експертка)

«В полицию не обращаются, потому что они могут просто не принять заявление или сказать «ты сам виноват» (учасник ФГД, 17 років)

Учасницям ФГД ставилося запитання щодо того, чи звернулись би вони по допомогу і до кого саме у разі насильства. У результаті обговорення з'ясувалось, що більшість дівчат і жінок у такій ситуації готові звертатись передусім до медичного закладу, але лише у тому випадку, якщо б унаслідок сексуального насильства вони зазнали тяжких тілесних ушкоджень і це загрожувало б їхньому життю.

«В полицию обращаются не стану, потому что никто на это не обратит внимания. Они скажут, зачем оно вам и нам надо, эта головная боль. У нас же нет такого закона, как за рубежом, если прикоснулся к женщине, то за это уже наказывают» (представниця УГ)

Отримані висновки збігаються з результатами низки інших досліджень, які нещодавно були проведені в східних областях України. Зокрема, той факт, що жінки і чоловіки лише зрідка повідомляють про факти сексуального насильства посадовим особам, як-от поліцейським

або працівникам у сфері охорони здоров'я, зокрема через побоювання стигматизації, згадується в Тематичній доповіді Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні⁵⁰.

На думку переважної більшості учасників ФГД та експертів, дівчата і жінки, які стикаються з різними проявами сексуальних домагань, також зазвичай не звертаються по допомогу в поліцію. Вони намагаються уникати або не звертати уваги, особливо на словесні прояви сексуальних домагань, як-от небажані коментарі, жарти або натяки сексуального характеру. Лише невелика кількість дівчат і жінок – учасниць ФГД (18 з 61 особи) у разі стикання з вербальними проявами сексуальних домагань, обговорюють це зі своїми рідними чи друзями.

«Если сексуальное домогательство в виде освистывания, то, наверное, обращусь к своим родственникам, с которыми мы это обсудим» (представница УГ)

Ключовою причиною пасивної реакції постраждалих є поширені соціальні норми, що фактично толерують сексуальні домагання, особливо у молодіжному середовищі. Одна із учасниць ФГД – 30-річна жін-

ка розповідала історію своєї 16-річної племінниці. Дівчина зазнала сексуальних домагань від свого однокласника по телефону. Він у нічні години відправляв їй повідомлення з непристойними пропозиціями сексуального характеру. Вона відправила грубу, проте рішучу відповідь, що ніколи не погодиться на таку пропозицію. Наступного дня цей юнак оприлюднив їхнє смс-листування перед класом. На жаль, однокласники здебільшого висловились на його підтримку. А дівчину вони висміяли і дали пораду: не звертати уваги на такі повідомлення.

«В нашем обществе, если девочка захочет постоять за себя, это скорее всего высмеют. Одноклассники сказали, что она должна была просто не обращать на это внимание. Они еще и устроили ей бойкот» (учасница ФГД, 30 років)

Досить часто жінки не в змозі дати рішучу відповідь на сексуальні домагання, яких зазнають на робочих місцях. Особливо складною є ситуація, коли кривдником є безпосередній керівник або роботодавець. Як уже зазначалось раніше, чимало жінок в умовах масового безробіття є дуже уразливими і залежними від своїх керівників, адже працюють без належного оформлення та отримують заробітну плату в «конверті». Тому вони терплять домагання, намагаються максимально уникати кривдника, ідуть на

⁵⁰ Тематичний звіт Гендерні аспекти моніторингової діяльності СММ 1 січня 2017 року — 1 листопада 2018 року. ОБСЄ Спеціальна моніторингова місія в Україні. Грудень, 2018 р. С.16. // <https://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/407810>

інші хитрощі й навіть поступки, аби не втратити робоче місце та винагороду за роботу в повному обсязі. У випадках, коли терпіти домагання немає сил, такі жінки зазвичай звільняються. Проте вкрай рідко вони звертаються зі скаргами до поліції. Адже, як уже раніше зазначалось, перешкоди для звернення до правоохоронних органів пов'язані із дискримінаційними соціальними нормами, поширеною віктимізацією постраждалих від насильства та з відсутністю у законодавстві дієвого механізму захисту постраждалих від сексуального насильства і домагань.

4.6.2. Наслідки домагань

Відомо, що наслідком сексуальних домагань може бути обмеженість мобільності дівчат та жінок. Як свідчать результати оглядового дослідження, переважна більшість учасниць ФГД (45 з 61 особи) для того, аби убезпечити себе від сексуального насильства або сексуальних домагань, намагаються робити таке: уникати небезпечних громадських місць; не виходити на вулицю у вечірній час або не ходити поодиноці, домовлятися з рідними та близькими аби ті зустріли їх у пізню годину. Більше половини опитаних дівчат та жінок (34 з 61 особи) намагаються не вживати алкоголь та мати скромний зовнішній вигляд.

Також деякі дівчата і жінки (4 з 61 особи) носять із собою різноманітні засоби захисту (газовий балончик, електрошокер). Певною мірою ці обмеження стосуються вибору способу проведення дозвілля, наприклад, дівчата відмовляються від відвідування дискотеки, нічного клубу чи кафе.

«Вечером беру с собой фонарик или электрошокер. Стараюсь избегать подъезды, лестничные клетки, лифты, темные места. Одеваюсь так, чтобы не провоцировать, также я не употребляю никаких алкогольных напитков, ни наркотических веществ. Бывает вечером, когда темно, уже не хочется никуда идти и откладываю на утро» (представница УГ)

«Я себя чувствую комфортно в своем районе только, если иду с молодым человеком. Я всегда хожу в сопровождении кого-то, особенно в темное время суток. Если я вижу какую-то компанию, стараюсь ее обходить» (учасниця ФГД, 17 років)

При цьому жінки старше 30 років більше дбають про свою безпеку, порівняно з молодими дівчатами. Також більш активну позицію щодо запобігання сексуальному насильству та домаганням займають жінки, які мають доньок молодшого шкільного та підліткового віку. Зокрема, для уникнення насильства щодо малолітніх дітей більшість матерів намагаються не відпуска-

ти їх самих на вулицю, в школу, на гуртки, хоча це й обмежує самостійність дітей. Більшість опитаних матерів дівчат-підлітків зазначили, що вони обговорюють зі своїми доньками потенційні ризики, пов'язані із сексуальним насильством та моделі безпечної поведінки.

4.7. Наявність та доступ до послуг

Послуги постраждалим від сексуального насильства надають поліція, медичні заклади (зокрема, жіноча консультація, кабінет «Довіри»), медико-психологічний кабінет на базі лікарні), центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мобільна бригада соціально-психологічної допомоги, дотримуючись міждисциплінарного підходу до випадків ГЗН. Щоправда, вказані послуги орієнтовані на допомогу постраждалим від усіх видів та форм насильства: сексуального, фізичного, психологічного й економічного; того, що відбулося у громадських місцях, та домашнього.

Для осіб, постраждалих від сексуального насильства, передбачена низка сервісів, включаючи надання медичної допомоги, психологічних і юридичних послуг. Ці сервіси надаються бюджетними медичними та соціальними закладами.

Медичні працівники фіксують скарги (звернення) постраждалих, збирають анамнез, проводять медичний огляд з оцінкою стану постраждалої особи та в разі потреби - додаткове інструментально-лабораторне обстеження й заходи щодо запобігання наслідкам сексуального насильства⁵¹.

У разі ушкоджень (або підозри) сексуального характеру здійснюються збір скарг, анамнезу, огляд статевих органів, огляд хірурга-проктолога, проводяться за потреби обстеження на ВІЛ, гепатит В, тест на вагітність або ХГЧ, тестування на сифіліс, інфекції, які передаються статевим шляхом (далі – ІПСШ: хламідіоз, гонорея, трихомоніаз).

Передбачено також надання медичної допомоги постраждалій особі на вторинному (спеціалізована допомога) або третинному (високоспеціалізована допомога) рівні.

Надавачі медичних послуг зобов'язані інформувати постраждалу особу про її права та соціальні послуги, якими вона може скористатися.

Медичні працівники мають сприяти в отриманні постраждалими осо-

---

51 Наказ МОЗ України №278 від 1.02.2019 Про затвердження Порядку проведення та документування РЕЗУЛЬТАТІВ медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0262-19?lang=ru>

бами безоплатної правової допомоги шляхом інформування працівників центрів безоплатної вторинної правової допомоги про необхідність її надання у приміщеннях закладів охорони здоров'я, якщо такі особи не можуть відвідати центр з надання безоплатної правової допомоги самостійно.

Під час інтерв'ю лікар-гінеколог Рубіжанської центральної міської лікарні сам згадав про зазначений Наказ №278, докладно розповів про порядок дій у випадках звернення постраждалих від сексуального насильства осіб, передусім жінок і дівчат. Згідно з інтерв'ю, порядок дій медичних працівників при зверненні до них осіб, постраждалих від фізичного та сексуального насильства, докладно обговорювався керівниками лікарні з лікарями. Опитаний лікар під час інтерв'ю також зазначив про наявність у лікарні в достатній кількості наборів для надання невідкладної допомоги. До складу цього набору входять експрес-тести на ВІЛ/ІПСШ, вагітність, препарати для постконтактної профілактики ВІЛ/ІПСШ, вагітності тощо. Набори зберігаються на санпропускнику лікарні – головному місці «входу» до закладу постраждалих осіб. Порядок застосування наборів екстреної допомоги є зрозумілим і прийнятним для лікарів. Саме такими наборами забезпечені також усі жіночі консультації міста.

У місті є можливість у разі насильства отримати певний перелік медичних і психологічних послуг анонімно. З 2011 року при міській поліклініці працює кабінет «Довіри». У ньому можна анонімно та безкоштовно отримати консультування з питань ВІЛ-інфекції, пройти експрес-тестування на ВІЛ, отримати АРВ-препарати для постконтактної профілактики. Інформація про такий кабінет розміщена в закладах охорони здоров'я, наприклад, жіночих консультаціях, центрі соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, інших закладах і організаціях. У разі екстреної потреби, адресу та номери працюючої телефонної лінії кабінету «Довіри» можна знайти в інтернеті. При жіночих консультаціях міста працюють медико-психологічні кабінети. Одним із їхніх ключових завдань є надання екстреної та планової допомоги жінкам і дівчатам, які постраждали від сексуального насильства.

Психологічну підтримку та практичну допомогу в переадресації до потрібних закладів охорони здоров'я, центру вторинної правової допомоги тощо постраждалі можуть отримати на дому або в іншому зручному для них місці від працівників мобільної бригади соціально-психологічної допомоги або в офісі міського центру СССДМ. Контакти надавачів соціальних послуг доступні в інтернеті, а також на бігбордах, сітілайтах, на плакатах,

розміщених у медзакладах тощо.

Як свідчать результати ФГД у м. Рубіжне, поінформованість дівчат і жінок про сервіси з протидії та допомоги у випадку сексуального насильства дуже низька. У разі сексуального насильства більшість респондентів згадують лише поліцію та швидку медичну допомогу.

«Это скорая медицинская помощь 103 либо санпропускник в любое время суток. Автоматом вызывается полиция, фиксируется факт насилия» (представница УГ)

Про те, що можна звернутися по допомогу до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, знає менше половини опитаних жінок (21 з 61 особи). При цьому більш обізнаними з цього приводу виявилися жінки старше 30 років, тоді як менш обізнані – дівчата віком 15-17 років. Жоден респондент не згадав про НУО, до яких можна було б звернутися по допомогу у разі насильства.

При обговоренні моделей поведінки жінок або дівчат, які постраждали від сексуального насильства, думки респондентів відрізняються залежно від віку.

Понад половина дівчат, які не досягли повноліття та навчаються, активно згадували шкільних психологів,

дві респондентки – своїх учителів. Ці особи викликають довіру у дівчат. Саме до них передусім планують звертатися юні респондентки, якщо зазнають домагань або жорстокого поводження з боку однолітків, інших учнів, з якими вони навчаються, поруч з якими вони живуть. Ситуації, коли сексуальне насильство може мати більш жорстокі форми, респондентки віком до 18 років обговорювали не дуже охоче. Водночас дві респондентки зазначили про необхідність у таких ситуаціях звернутися до поліції, але в супроводі батьків або дорослих. Більшість учасниць погодилися з цією позицією.

«В моей школе психолог очень хорошая. У меня были проблемы, я с ней разговаривала, лично я могу ей доверять. Видно, что ей не безразлично» (учасниця ФГД, 17 років)

Більшість жінок віком від 18 років і старші при обговоренні можливих дій у випадку сексуального насильства мали на увазі звалтування. При цьому респондентки зазвичай зазначали про доцільність звернення до поліції, закладу охорони здоров'я, психологів та проходження судово-медичної експертизи. Найбільш жваве обговорювання викликало питання щодо доступності послуг гінекологів і бригад швидкої допомоги. Близько половини жінок-учасниць ФГД зазначили, що намагаються не користуватися

послугами жіночих консультацій, звертаються до приватних гінекологів. Поширеними серед учасниць ФГД є думки про необхідність заздалегідь (наприклад, за тиждень) записуватися на прийом до лікаря у міську жіночу консультацію, про доцільність оплачувати «дружне ставлення» лікаря до пацієнтки. Жодна респондентка не зазначила, що будь-яка пацієнтка в екстрених ситуаціях (наприклад, у разі насильства) може звернутися в жіночу консультацію або в інший медичний заклад без попереднього запису та отримати відповідну медичну допомогу. Найбільш емоційні зауваження висловили кілька респонденток до роботи бригад швидкої медичної допомоги, а саме: тривалий час очікування, відмови надати медичну допомогу в повному обсязі, наприклад, відмова у транспортуванні пацієнта до стаціонару, некоректне, неприязне поводження під час виклику тощо.

«Скорая помощь у нас отвратительно работает. Если на вызов, допустим, ночью нужен врач, то ему нужно обязательно заплатить. Иначе отношение будет хамским» (учасниця ФГД, 21 рік)

«Записаться ко врачу в женскую консультацию нереально. В пятницу записываешься и не факт, что попадешь на следующей неделе (учасниця ФГД, 27 років)»

Відсутність належної поінформованості про організації, де можна було б отримати дієву правову і психологічну допомогу, види сервісів, які нині можуть отримати постраждалі, умови, на яких надаються ці сервіси (а саме, що вони є безкоштовними, за потреби – анонімними та надаються на засадах неосудливого ставлення та поваги до постраждалих жінок і дівчат, незалежно від їхнього соціального статусу), посилюють серед дівчат і жінок відчуття незахищеності, зміцнюють існуючі гендерні стереотипи та посилюють віктимізацію постраждалих.

4.8. Відносини поліції з громадою

Однією з головних функцій поліції є забезпечення порядку в громадських місцях, що робить місто безпечним та вільним від насильства щодо дівчат і жінок.

За результатами «Базового опитування з питань громадського сприйняття та ставлення до гендерно зумовленого насильства щодо жінок у Донецькій, Луганській та Запорізькій областях», більшість респондентів не збираються стояти осторонь, якщо в їхній присутності відбуватимуться ситуації, пов'язані з насильством щодо інших людей. Разом із тим, опитаних громадян помітно більше непокоять ситуації, пов'язані

з фізичним насильством, аніж можливі випадки сексуальних домагань у громадських місцях. Так, 84% опитаних жінок та 78% чоловіків зазначили, що вони будуть викликати поліцію, якщо стануть свідками побиття людей незнайомцями, однак лише 65% жінок і 53% чоловіків вважатимуть за доцільне звернутися до поліції, якщо жінку або чоловіка б'є власне подружжя/партнер. Сексуальні домагання («приставання») в громадському місті визнали приводом для звернення до поліції ще менше респондентів (44% опитаних жінок і 40% чоловіків). Хоча жінки продемонстрували вищу чутливість до більшості проявів насильства та схильність звертатися по допомогу до правоохоронців у таких ситуаціях, однак щодо готовності викликати поліцію у випадку сексуальних домагань відмінності між чоловіками і жінками є незначними⁵².

Оглядом дослідження передбачало вивчення факторів, які стримують звернення громадян до поліції по допомогу у разі сексуального насильства або сексуальних домагань та перешкоди у запобіганні та ефективному подоланні цих проявів насильства щодо жінок та дівчат.

За даними глибинних інтерв'ю з посадовими особами поліції, для забезпечення громадського поряд-

ку в місті та запобігання насильству щодо дівчат та жінок, представники поліції щоп'ятниці та щосуботи здійснюють посилене патрулювання міста, у т.ч. найбільш небезпечних районів.

«Мы проводим мероприятия превентивного характера: усиленное патрулирование ежепятничное, ночные патрулирования, усиленный вариант несения службы в субботу по отдельному графику. В наиболее неблагоприятные места мы направляем и выделяем большее количество человек» (эксперт, представитель полиции)

Крім того, поліція співпрацює як з міською владою, так і з громадськістю щодо підвищення рівня безпеки у громадських місцях загалом, що серед іншого сприяє запобіганню сексуальному насильству щодо жінок та дівчат. Зокрема у місті діє кілька проектів, а саме:

- програма «Безпечне місто», яка діє з 2016 року з метою зменшення кількості правопорушень за допомогою камер відеоспостереження. Проте зазвичай відеоматеріали використовуються для пошуку вкрадених автомобілів;
- створення добровільних дружин на базі підприємства «Зоря» для спільної з представниками поліції охорони громадського порядку на території південної частини міста;

⁵² «Базове опитування з питань громадського сприйняття та ставлення до гендерно-зумовленого насильства щодо жінок в Донецькій, Луганській та Запорізькій областях», проведене ООН Жінки у 2018-2019 рр. Обсяг вибірки 3000 респондентів.

- просвітницька робота з молоддю щодо профілактики правопорушень, яка відбувається у форматі регулярних (кілька разів на рік) візитів співробітників поліції до навчальних закладів та проведення профілактичних бесід із учнями/студентами з фокусом на запобігання фізичному насильству у громадських місцях та злочинам проти власності (наприклад, правила безпечної поведінки у громадських місцях, відповідальність за скоєння правопорушень).

«На базе предприятия «Зоря» есть добровольная дружина, которая ежедневно с патрульными полицейскими и с участковыми участвуют в патрулировании южной части города. У нас с руководством предприятия налажена взаимосвязь и взаимопонимание. Это очень хорошо, что общественность привлечена и не стоит в стороне от борьбы с преступностью» (експерт, представник поліції)

Що стосується протидії сексуальним домаганням, то головною проблемою є неготовність і недостатня вмотивованість працівників поліції до ефективної співпраці з постраждалими від цього виду насильства. Під час ФГД більшість дівчат та жінок зазначали, що у випадку сексуальних домагань, інших порушень громадського порядку представники поліції, які

приїжджають на виклик або здійснюють патрулювання, здебільшого не реагують, займаючи позицію спостерігачів.

«У нас есть дискотека. Люди жалуются на шум, крики, вопли, компании, там всякое бывает. Патруль приезжает, но просто стоит. Если большая толпа, то к ней даже не подходят, даже если оскорбляют представителей полиции. Они просто не реагируют» (учасниця ФГД, 19 років)

Крім того, деякі учасниці ФГД висловлювали нарікання щодо патрулювання поліцією вулиць міста. На їхню думку, поліція здійснює патрулювання переважно центральних вулиць, де є освітлення і ризик насильства не такий високий, як у віддалених районах. І не пішки, а на автомобілі, що обмежує доступність до місць можливих нападів.

Більшість учасників ФГД, незалежно від статі, наголошують на недостатньо активній позиції або навіть на бездіяльності представників правоохоронних органів щодо забезпечення громадського порядку. Це знижує рівень довіри населення до правоохоронних органів, формує у жінок, постраждалих від сексуального насильства та домагань, психологічні перешкоди для звернення по допомогу до поліції.

«Очень часто такие случаи умалчиваются. Многие женщины боятся огласки. Часто бывает, что обращаются, когда проходит неделя-две-три» (учасник ФГД, 29 років)

З іншого боку, працівники правоохоронних органів мали свої пояснення щодо нереагування на злочини ІЗН. Передусім вони посилались на відчутний брак кадрів серед слідчих, дільничних офіцерів поліції та інших категорій співробітників.

Суттєві труднощі має застосування нещодавно оновленої ч. 1 ст. 153 Кримінального кодексу України (сексуальне насильство), у якій відсутнє чітке визначення об'єктивної сторони (складу) злочину. Вкрай складно зібрати переконливі докази фактів сексуального насильства, оскільки досить часто немає свідків

таких правопорушень, або через небажання самих свідків. Ускладнюється робота правоохоронних органів і тим, що розслідування злочину, передбаченого зазначеною вище статтею, здійснюється в межах кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, тобто таке кримінальне провадження може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілої. Проте особи, які звертаються до правоохоронців як постраждалі від сексуальних домагань і сексуального насильства, відмовляються особисто підписувати заяву, необхідну для подальшої роботи поліції з цим зверненням, або через деякий час забирають її. Особливо поширені такі випадки, за свідченням працівників поліції, соціальних працівників і психологів, коли ідеться про домашнє насильство.

5. РЕЗУЛЬТАТИ АУДИТУ БЕЗПЕКИ

На підставі узагальнення результатів інтерв'ю з експертами та фокус-груп, було визначено чимало локацій у місті Рубіжне, які є найбільш небезпечними з точки зору сексуального насильства щодо жінок і дівчат, а саме:

- міський парк культури і відпочинку, у т. ч. дискотека та літній майданчик;
- район Спецкомендатури (місце компактного проживання соціально неблагополучних груп населення);
- розважальні заклади (кафе «Глобус)/нічний клуб «Джаз» та інші заклади/точки, де продається алкоголь);
- медичне містечко (район дорослої та дитячої лікарень);
- студентські гуртожитки (Рубіжанського політехнічного коледжу (РПК) та Рубіжанського індустріально-педагогічного технікуму (РІПТ));
- приватний сектор (зокрема район Силікатного заводу, мікрорайони Южний, Забіркіне, Лін'юв, район залізничної станції);
- 7-й та 8-й мікрорайони;
- неосвітлені або погано освітлені провулки та двори, закинуті та недобудовані будівлі (незалежно від їхньої локалізації).

«Есть у нас ряд районов, где значительная концентрация криминогенных элементов, которые у нас на всевозможных учетах состоят. Это и раннее судимые, и лица, которые состоят на учете под административным надзором. Это район бывшей спецкомендатуры, Менделеева, 9, Студенческая, 28. И мы больше своего внимания уделяем этому району. Там опытные сотрудники работают» (эксперт, представник поліції)

«Я вот, когда вечером иду через разрушенный парк, вообще никого нет. Там неприятно проходить, страшно. Идеальные условия для нападения: темно, плохо всё просматривается... так неприятно. Стараюсь избегать это место» (учасник ФГД, 15 років)

«Небезпечність» вказаних локацій обумовлюється низкою чинників, які поєднуються у різних комбінаціях: відсутність або недостатність вуличного освітлення, малолюдність (відсутність перехожих), наявність місць продажу алкоголю і, відповідно, місць, де збираються «п'яні» компанії, наявність закинутих будівель, незакритих підвалів/горищ, значна концентрація незаконослухняних громадян тощо.

Метод аудиту безпеки (далі – АБ) був застосований для визначення громадських місць у м. Рубіжне, в яких для жінок і дівчат існує ризик

сексуальних домагань. Цей метод розробив Комітет з питань насильства над жінками та дітьми м. Торонто (METRAC, 1989) і пізніше доповнила організація WISE (Women's Initiatives for Safer Environments) – жіночі ініціативи для безпечніших середовищ^{53, 54, 55}. Аудит безпеки широко використовується у світі як один з дієвих методів запобігання та зменшення насильства і сексуальних домагань проти жінок та дівчат.

Відповідно до методики, аудит безпеки передбачав формування мультидисциплінарних груп (далі – МДГ) з числа небайдужих місцевих громадян, для визначення найбільш небезпечних локацій у м. Рубіжне щодо сексуального насильства стосовно жінок і дівчат. Всього було сформовано 5 МДГ, кожна з яких складалася з 3-х осіб (плюс 1 людина у резерві) різного віку та статі, які небайдужі до проблеми безпеки громадських місць та мають відповідний досвід та професійні навички, наявність достатньої кількості вільного часу, налагодженої співпраці із органами місцевого самоврядування тощо. До складу кожної

групи входив 1 представник міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, який виконував функцію координатора групи. Всього в аудиті безпеки взяли участь 15 осіб – усі мешканці м. Рубіжне.

Усі члени МДГ пройшли відповідне навчання на односторонньому тренінгу щодо методики проведення аудиту безпеки території.

На підставі існуючого територіального розподілу та географічної карти міста були визначені маршрути АБ, які охоплювали понад 80% м. Рубіжне (всього – 10 маршрутів). За кожною командою закріплено 2 маршрути, на які було здійснено по 2 рейди («виходи») в різний час доби (світлий та темний).

Під час рейдів представники МДГ заносили результати спостережень у спеціально розроблену форму для фіксації інформації (бланк протоколу аудиту безпеки).

За результатами аудиту безпеки підготовлена інтерактивна мапа небезпечних громадських місць м. Рубіжне стосовно насильства щодо жінок та дівчат. З нею можна ознайомитися онлайн⁵⁶.

Небезпечні місця, які відображені на мапі, були класифіковані за такими критеріями:

- вуличне освітлення (його на-

53 COMMUNITY SAFETY AUDIT GUIDE (METRAC). Prepared by the Women's Initiatives for Safer Environments. Ottawa, 2005. <http://www.metrac.org/what-we-do/safety/neighbourhood/>

54 WOMEN'S SAFETY AUDITS: What Works and Where? United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT) 2008. – // http://www.owli.ru/win/women/org001/women_safety_audit.pdf

55 The effectiveness of women's safety audits. Carolyn Whitzman, Margaret Shaw, Caroline Andrew and Kathryn Travers. 2009 Palgrave Macmillan 0955-1662 Security Journal Vol. 22, 3, 205-218. – // https://www.researchgate.net/publication/237208935_The_effectiveness_of_women's_safety_audits

56 <https://drive.google.com/open?id=1LYfSwUTmmBWZLARdMkTbRz8y9huEmF&usp=sharing>

- явність/відсутність, яскравість тощо);
- місця з обмеженим полем видимості (де видимість закривається гострими кутами, стінами, кущами, рекламними щитами та іншими перешкодами);
- ізолювані/безлюдні місця (тобто, де не можна бачити і чути людей навколо; неможливо викликати допомогу і водночас відсутні камери відеоспостереження);
- місця можливих нападів на жінок та дівчат, де нападник може сховатися і з'явитися звідти неочікувано (покинуті споруди, негороджені недобудови, промзони, незачинені підвали, горища тощо);
- місця збору п'яних компаній (де збираються підлітки/хлопці/чоловіки для вживання алкоголю/наркотиків тощо);
- проблеми з громадським транспортом (незручний маршрут або розклад руху; необлаштовані, неосвітлені зупинки тощо);
- шляхи зникнення для потенційних зловмисників;
- транспорт (задоволення розкладом руху громадського транспорту, задоволення схемою руху громадського транспорту, безпечність громадського транспорту тощо);
- місця/вулиці з перешкодами (напр., високі бордюри, сходи в аварійному стані, ями, дороги без тротуарів вздовж промзон, заводів та вулиці з нерегульованими пішохідними переходами);
- місця, які потребують патрулювання поліцією через високий рівень злочинності (наприклад, стихійні та звичайні ринки, військові частини, місця передислокації військових, парки/сквери, місця скупчення людей, у т.ч. підлітки та молодь, які вживають алкогольні напої, тощо).

Аудит безпеки підтвердив основні висновки, які були отримані під час проведення інтерв'ю з експертами та ФГД стосовно того, що значна частина міста (як його центральна частина, так і віддалені райони) є небезпечними для жінок та дівчат з точки зору сексуального та фізичного насильства, особливо у вечірній та нічний час.

Як результати ФГД, так і аудиту безпеки засвідчили, що уразливість жінок і дівчат до насильства посилює обмеження руху громадського транспорту в місті до 20.00. Це ускладнює пересування містом увечері та вночі. Особливо актуальна ця проблема для працюючих у нічну зміну жінок, дівчат, які відвідують репетиторів, деякі спортивні гуртки, школу мистецтв тощо.

Що стосується динаміки правопорушень, пов'язаних із насильством, залежно від пори року, дня тижня та часу доби, то його сплески, як стверджують експерти, спостерігаються у весняно-літній період, наприкінці робочого тижня (п'ятниця),

а також у вихідні та святкові дні, ввечері та вночі, коли люди «розслабляються та відпочивають», що досить часто супроводжується надмірним вживанням алкоголю.

Таким чином, результати аудиту безпеки свідчать про те, що окрім роботи з подолання гендерних стереотипів, у Рубіжному існує нагальна потреба у системних інфраструктурних змінах, які дозволять підвищити рівень безпеки жінок та дівчат у громадських місцях, знизити

їхню уразливість до сексуального насильства та сексуальних домагань. Зокрема, йдеться про благоустрій (вирубку кущів та дерев, які підступають впритул до дороги та обмежують видимість у багатьох місцях, обмеження доступу до закинутих будівель, невикористовуваних промзон, підвалів та інших місць можливих нападів), налагодження системи освітлення, облаштування зупинок громадського транспорту, подовження графіка його роботи та розширення маршрутів тощо.

6. ВИСНОВКИ

Результати оглядового дослідження, проведеного за методикою, запропонованою у Керівництві з проведення оглядових досліджень у межах ініціативи ООН Жінки «Безпечні міста для жінок і дівчат», розробленої ООН, підтверджують наявність певних ризиків для безпеки у громадських місцях м. Рубіжне для його мешканців, особливо для дівчат і молодих жінок, зокрема ризику сексуальних домагань та інших форм сексуального насильства, а також ризику фізичного насильства, яке може поєднуватися із злочинами проти власності (крадіжки, пограбування тощо).

Стосовно протидії сексуальному насильству та сексуальним домаганням у громадських місцях м. Рубіжне результати оглядового дослідження дають підстави для таких висновків.

1. Прогалини у національному законодавстві щодо запобігання та протидії сексуальному насильству у громадських місцях

Хоча Кримінальний кодекс України був нещодавно оновлений, що сприяло вдосконаленню нормативно-правової бази стосовно злочинів у сфері ГЗН, сексуальні домагання в Україні досі не визнаються як

адміністративне правопорушення чи злочин. Визначення сексуальних домагань, що міститься у цивільному законодавстві, потрібно привести у відповідність до існуючих у цій сфері міжнародних стандартів, щоб сексуальні домагання з боку однолітків та колег, підпадали під дію закону так само, як сексуальні домагання з боку керівництва щодо підлеглих.

2. Гендерні стереотипи

Результати оглядового дослідження свідчать про поширеність глибоко вкорінених гендерних стереотипів серед мешканців Рубіжного. Гендерні стереотипи демонстрували не лише чоловіки, які переконані, що сексуальне насильство проти жінок та сексуальні домагання часто є наслідком провокативної поведінки чи вигляду жінки, а й жінки різного віку та дехто з надавачів послуг.

3. Брак усвідомлення того, що являє собою сексуальне насильство та сексуальні домагання

Жінки і чоловіки в Рубіжному не можуть визначити, що таке сексуальні домагання, і не сприймають їх як різновид злочинів у сфері гендерно зумовленого насильства та прояв

дискримінації проти жінок. Толерування словесних проявів сексуальних домагань є дуже поширеним і серед жінок, і серед чоловіків.

4. Віктимізація постраждалих

За результатами дослідження, одним із важливих факторів, який призводить до того, що постраждалі від сексуального насильства і сексуальних домагань рідко повідомляють про такі дії, є віктимізація. Багато респондентів вважають, що жертва дуже часто провокує кривдника своїм зовнішнім виглядом чи поведінкою. Таке ставлення демонстрували не лише опитані жінки, а й дехто із надавачів спеціалізованих послуг.

5. Групи, уразливі до різних типів сексуального насильства

Найчастіше сексуальним домаганням піддаються дівчата, починаючи з підліткового віку (14-17 років), та молоді жінки. На відміну від дівчат, жінки частіше піддаються сексуальним домаганням, в першу чергу фізичним, на робочих місцях з боку роботодавців і колег.

Жодних відмінностей щодо рівня уразливості до сексуальних домагань та насильства жінок із числа ВПО порівняно із місцевими мешканками, так само як і жінок-ЛЖВ та жінок з інвалідністю, які взяли участь у дослідженні, порівняно із рештою

жінок, які мешкають у м. Рубіжне, в ході дослідження виявлено не було.

6. Неповідомлення про випадки сексуального насильства та домагань у громадських місцях

Жінки, постраждалі від сексуального насильства та сексуальних домагань у Рубіжному, не довіряють поліції та іншим надавачам послуг, вважають їх байдужими та неефективними і тому не повідомляють про такі випадки. Крім того, мешканки Рубіжного вважають, що представники поліції не дотримуються конфіденційності інформації, отриманої від постраждалих від сексуального насильства, і можуть розкрити деталі їхньої справи, що може викликати віктимізацію постраждалих у громаді. Інші причини неповідомлення про випадки сексуального насильства та домагань, виявлені в ході дослідження, стосувалися гендерних стереотипів працівників поліції та неефективної діяльності судової системи, що у випадках сексуального насильства зазвичай призводить до безкарності для кривдника.

7. Брак поінформованості про послуги, доступні для постраждалих від сексуального насильства

Згідно з результатами дослідження, жінки в Рубіжному мало обізнані про послуги для постраждалих від

сексуального насильства. Жінки вказували дві основні установи, до яких вони б звернулися у випадку сексуального насильства: «Національна поліція» та «лікарня». Отже, чимало жінок у Рубіжному не знають про можливості отримання кваліфікованих безкоштовних соціальних послуг у Центрі СССДМ, мобільній бригаді соціально-психологічної допомоги, безкоштовному центрі вторинної правової допомоги чи громадських організаціях.

8. Додаткові фактори ризику стосовно сексуального насильства та сексуальних домагань

Дослідження визначило низку факторів, які погіршують ситуацію із сексуальним насильством та сексуальними домаганнями у Рубіжному:

- неналежна інформаційно-просвітницька робота з дітьми та молоддю щодо статевого виховання, міжособистісного спілкування на засадах гендерної рівності та недопустимості будь-яких проявів насильства, внаслідок чого значна частина молоді розглядає небажані жарти/натики сексуального характеру не

як прояв сексуальних домагань і порушення прав дівчини/жінки, а як різновид загравання;

- відсутність організованого дозвілля для молоді у поєднанні із високим рівнем безробіття серед молоді у Рубіжному;
- поширене зловживання алкоголем та вживання наркотиків;
- наявність значної кількості небезпечних громадських місць, внаслідок відсутності освітлення на вулицях, у дворах, під'їздах, великої кількості закинутих споруд, неогороджених недобудов, промзон, безлюдних місць/пустирів, місць з обмеженою видимістю через високі кущі та дерева;
- обмеження руху громадського транспорту до 20.00, що ускладнює пересування містом увечері/вночі. Жінки та дівчата, повертаючись увечері після роботи, навчання (напр., від репетиторів, після гуртків/секцій), поїздок з інших міст, якщо вони не мають змоги заплатити за послуги таксі, вимушені йти додому пішки, за умов погано освітлених або зовсім неосвітлених вулиць і дворів, відсутності тротуарів;
- наявність великої кількості місць продажу та вживання алкоголю, де збираються п'яні компанії.

7. РЕКОМЕНДАЦІЇ

За результатами оглядового дослідження було розроблено низку рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня безпеки жінок та дівчат у громадських місцях, запобігання проявам сексуальних домагань та інших форм сексуального насильства. Розроблені рекомендації стосуються кількох основних сфер протидії сексуальному насильству та домаганням щодо жінок та дівчат у громадських місцях.

1. Посилити національне законодавство стосовно сексуального насильства та сексуальних домагань

- 1.1 Привести законодавство стосовно сексуального насильства та сексуальних домагань у відповідність до міжнародних стандартів у цій сфері.
- 1.2 Включити у національну нормативно-правову базу заходи для захисту постраждалих у формі термінових заборонних приписів або обмежувальних приписів, що видаються судом, не лише щодо тих, хто чинить домашнє насильство, а й щодо тих, хто вчинив будь-який різновид гендерного насильства, включаючи сексуальне насильство, як це передбачено в Конвенції Ради Європи «Про запобігання та протидію

насильству щодо жінок і домашньому насильству».

2. Вдосконалити місцеву нормативно-правову базу із запобігання та реагування на гендерне та сексуальне насильство

- 2.1. Щорічно збирати та аналізувати дані про сексуальне насильство та сексуальні домагання в місті Рубіжному та використовувати ці дані для поліпшення розробки місцевих політик та реагування у цій сфері.
- 2.2. Розробити (із залученням представників цільових груп) місцеву програму із запобігання та протидії сексуальному насильству та сексуальним домаганням щодо жінок і дівчат у громадських місцях – “Рубіжне – безпечне місто для жінок і дівчат” та гарантувати виділення відповідних коштів на її впровадження, а також на її ефективний моніторинг та оцінку.
- 2.3. Затвердити та забезпечити ефективний моніторинг виконання місцевих нормативно-правових актів, які регулюють продаж алкоголю у Рубіжному.

3. Підвищити обізнаність жінок та чоловіків, дівчат та хлопців у громаді про те, яка поведінка є проявом сексуального насильства і сексуальних домагань, а також про наявні послуги для постраждалих від сексуального насильства

- 3.1. Систематично проводити інформаційні заходи, спрямовані на підвищення обізнаності населення про те, що таке сексуальне насильство та сексуальні домагання у громадських місцях, та на запобігання цьому явищу.
- 3.2. Проводити просвітницькі кампанії із запобігання сексуальному насильству та сексуальним домаганням у громадських місцях з особливим фокусом на молодь у школах та інших навчальних закладах.
- 3.3. Ініціювати створення теле- та радіопередач, в яких фахівці та громадські активісти інформуватимуть громаду про гендерне насильство, включаючи сексуальне насильство та сексуальні домагання, та про наявні послуги.
- 3.4. Розміщувати соціальну рекламу (білборди, вуличні лайтбокси, рухомі рядки на офісних будівлях та ін.), яка спрямована проти гендерного та сексуального насильства.
- 3.5. Використовувати онлайн-платформи, щоб інформувати громаду про гендерне та сек-

суальне насильство та запобігати публічне обговорення цього явища і шляхів ефективного запобігання та протидії йому.

4. Посилити спроможність надавачів послуг для постраждалих від гендерного та сексуального насильства надавати якісні послуги, орієнтовані на потреби їх отримувачів

- 4.1. Розробити посібник стосовно підходу, орієнтованого на потреби отримувачів послуг, для всіх надавачів послуг для постраждалих від гендерного та сексуального насильства, включаючи поліцію, прокурорів, суддів та юристів.
- 4.2. Посилювати спроможність усіх надавачів послуг для постраждалих від гендерного та сексуального насильства надавати послуги, орієнтовані на потреби постраждалих.
- 4.3. Посилити ефективну координацію та переадресацію між надавачами послуг для постраждалих від гендерного та сексуального насильства, в тому числі за рахунок залучення спеціалізованих НУО.
- 4.4. Сприяти систематичним консультаційним зустрічам та спільній діяльності за участі поліції, місцевої влади та громади для обговорення питання гендерного та сексуального насильства та розробки спільної відповіді на нього.

4.5. Підтримати створення притулку для постраждалих від гендерного та сексуального насильства у Рубіжному.

5. Поліпшити громадську інфраструктуру для зниження ризиків сексуального насильства та сексуальних домагань щодо жінок і дівчат.

- 5.1. Постійно моніторити та забезпечувати вуличне освітлення у місті.
- 5.2. Переглянути та оптимізувати режим роботи та маршрути громадського транспорту та гарантувати рух громадського транспорту після 20:00.
- 5.3. Облаштувати покинуті будівлі огорожею або іншими засобами безпеки.

5.4. Охопити більшість території міста вуличним відеоспостереженням, особливо локації, які визначені як такі, де ризик сексуального насильства та сексуальних домагань щодо жінок і дівчат вищий.

5.5. Провести благоустрій території, визначених як небезпечні, обладнати «тривожні кнопки» та «острівці безпеки».

5.6. Співпрацювати із міськими службами таксі та приватними перевізниками, які забезпечують міські та міжміські пасажирські перевезення, щодо підвищення спроможності водіїв ідентифікувати та зупиняти випадки сексуального насильства та сексуальних домагань та готовності повідомляти про них.

Додаток 1. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
3. Закон України «Про протидію торгівлі людьми». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>
4. Розпорядження КМУ від 5 вересня 2018 р. №634-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2018-%D1%80>
5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65266
6. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери / Колектив авторів. – Київ, 2017. – С.105-107.
7. Розпорядження КМУ від 24 лютого 2016 р. №113-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2020 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80>.
8. Постанова КМУ від 11 квітня 2018 р. № 273 «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF>
9. Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80>

10. Постанова КМУ від 22 серпня 2018 р. «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF>
11. Паспорт реформ Міністерства соціальної політики, Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року. <https://www.msp.gov.ua/news/16904.html>
12. ООН Жінки, Звіт «Стратегія попередження та реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом», 2019. <http://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2019/04/the-strategy-for-prevention-of-and-response-to-the-conflict-related-sexual-violence-in-ukraine>
13. Кримінальний кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
14. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n63>
15. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та пояснювальна доповідь Стамбул (Туреччина) 11.V.2011. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>
16. Міжнародна конвенція про боротьбу з насильством і домаганнями у сфері праці. https://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/108/committees/violence-harassment/WCMS_711570/lang-en/index.htm
17. Прокуратура Луганської області. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (Форма 1) за січень - грудень 2019 року.
18. https://lug.gp.gov.ua/documents.html?dir_id=113995&libid=100132
19. Прокуратура Луганської області. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (Форма 1) за січень - грудень 2018 року. <https://lug.gp.gov>

- ua/ua/documents.html?dir_id=113765&libid=100132
20. UN Women Global Programme: Safe Cities Free of Violence Against Woman and Girls. Guidance for Scoping Studies. стор.2
  21. Ethical and Safety Recommendations for Intervention Research on Violence against Women. WHO. (2016) <https://www.aidsdatahub.org/ethical-and-safety-recommendations-intervention-research-violence-against-women-who-2016>
  22. Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm
  23. Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2005 року, 2005 рік / Державний комітет статистики України; К : 2005- 119 с.
  24. Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2018 році. <http://lg.ukrstat.gov.ua/sinf/trud/trud2018.php.htm>
  25. «Програма підтримки сім'ї, попередження насильства в сім'ї, забезпечення гендерної рівності та протидії торгівлі людьми в м. Рубіжне на 2017-2020 роки». <https://rmr.gov.ua/upload/docs/doc2016-12-21-5.pdf>
  26. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2019 року. https://www.gp.gov.ua/ua/stfst2011.html?dir_id=113897&libid=100820
  27. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2018 року. https://www.gp.gov.ua/ua/stfst2011.html?dir_id=113653&libid=100820
  28. «Базове опитування з питань громадського сприйняття та ставлення до гендерно зумовленого насильства щодо жінок в Донецькій, Луганській та Запорізькій областях», проведене ООН Жінки у 2018-2019 рр. Обсяг вибірки 3000 респондентів.
  29. UNFPA Ukraine, Поширеність насильства щодо дівчат та жінок, проведено GfK Україна за підтримки UNFPA, 2014. <http://ukraine.unfpa.org/en/publications/incidence-violence-against-girls-and-women>
  30. Тематичний звіт Гендерні аспекти моніторингової діяльності СММ 1 січня 2017 року — 1 листопада 2018 року. ОБСЄ Спеціальна моніторингова місія в Україні. Грудень, 2018 р.

- C.16. <https://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/407810>
31. Наказ МОЗ України №278 від 1.02.2019 «Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0262-19?lang=ru>
32. Community Safety Audit guide (METRAC). Prepared by the Women's Initiatives for Safer Environments. Ottawa, 2005. <http://www.metrac.org/what-we-do/safety/neighbourhood/>
33. Women's Safety Audits: What Works and Where? United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT) 2008.
34. http://www.owl.ru/win/women/org001/women_safety_audit.pdf
35. The effectiveness of women's safety audits. Carolyn Whitzman, Margaret Shaw, Caroline Andrew and Kathryn Travers. 2009 Palgrave Macmillan 0955-1662 Security Journal Vol. 22, 3, 205-218. https://www.researchgate.net/publication/237208935_The_effectiveness_of_women's_safety_audits

Додаток 2. ГАЙД ФГД С ЖЕНЩИНАМИ И ДЕВУШКАМИ В Г. РУБЕЖНОЕ

Введение

Меня зовут _____. Я представляю организацию, которая называется Аналитический центр «Социоконсалтинг». Мы проводим исследование «Рубежное – безопасный город» в рамках проекта **«Содействие безопасности общин и предотвращению насилия в общественных местах в восточной Украине»**, который реализуется Украинской фондом общественного здоровья в рамках проектов Структуры ООН Женщины на востоке Украины при финансировании правительств Норвегии и Дании, а также Объединенной программы ООН Женщины, Программы развития ООН, Продовольственной и сельскохозяйственной организации ООН, Фонда народонаселения ООН «Поддержка Евросоюза на Востоке Украины – восстановление, установление мира и управления», что финансируется Европейским Союзом.

Сегодня мы с вами поговорим о том, насколько вы чувствуете себя безопасно в своем городе, и какие изменения смогли бы сделать ваш город по-настоящему БЕЗОПАСНЫМ для женщин и девушек.

Мы благодарны Вам за то, что вы нашли время и возможность высказаться по поводу этой актуальной темы и очень ценим Ваше мнение.

Обращаем Ваше внимание, что Ваши ответы полностью конфиденциальны, а Ваше имя никогда не будет упоминаться в связи с той информацией, которую Вы нам предоставите. Ваш ответ будет анализироваться только в обобщенном виде, вместе с ответами других людей из разных стран. Если Вы не хотите отвечать на тот или иной вопрос, Вы можете этого не делать. Если вы не хотите называть свое имя, можете придумать себе на сегодня псевдоним.

Во время фокус-группы, с Вашего разрешения, будет вестись диктофонная запись. Она нужна для подготовки стенограммы (содержания дискуссии в текстовом формате), которая в дальнейшем послужит для разработки городской программы по улучшению безопасности женщин и девочек в г. Рубежное.

Чтобы наша беседа была продуктивной, нам необходимо придерживаться некоторых правил, в частности:

- отвечать искренне, помнить, что в социологии нет правильных и неправильных ответов;
  - говорить то, что Вы думаете, даже если большинство участников придерживаются другой точки зрения, поскольку исследователь-социологов интересуют все возможные мнения;
  - уважать мнение других участников, толерантно относиться друг к другу;
  - соблюдать конфиденциальность при обсуждении безопасности или случаев насилия в городе. Пожалуйста, не называйте имен, или других личных данных, по которым можно идентифицировать, кто является участниками рассказанной истории
  - говорить четко и по очереди, не перебивая друг друга, чтобы потом была возможность расшифровать (перевести в текстовый формат) содержание беседы;
- Какие самые большие проблемы для мужчин и мальчиков, которые растут, живут и работают в этом районе?
  - Какие самые большие проблемы для женщин и девочек, которые растут, живут и работают в этом районе?

Подготовка к обсуждению темы исследования

Для большинства людей быть и чувствовать себя в безопасности – это один из самых важных факторов, влияющих на качество их жизни и благополучие. И это относится к дому, рабочему месту и общественным местам, включая:

- улицы
- скверы и парк города
- рынки
- общественный транспорт (напр., автобусы)
- остановки общественного транспорта
- развлекательные центры
- учебные заведения и прилегающая к ним территория
- кафе, бары, рестораны
- магазины

Блок А. Знакомство и разминка

1. Сейчас я предлагаю всем по очереди представиться. Пожалуйста, расскажите несколько слов о себе.

- Имя?
- Чем Вы занимаетесь?
- Есть ли у Вас близкий человек? Семья? Дети (девочки, мальчики, их возраст)?
- Расскажите о районе, в котором Вы проживаете. Что Вам нравится в жизни здесь?

Одна из самых больших угроз для безопасности – это страх столкнуться с насилием или опыт насилия.

Женщины и мужчины имеют определенные риски для своей безопасности, но женщины сталкиваются с другими видами насилия.

Например, насилие по отношению к женщинам часто совершается кем-то, кого они знают, в их собственном доме, например, партнером или бывшим партнером. Оно может принимать различные формы, включая пощечины, удары, принуждение к сексуальным отношениям, нежелательное внимание и контакт, изоляцию человека от семьи и друзей, ограничение доступа к финансовым ресурсам, работе, образованию или медицинскому обслуживанию.

Опыт и страх этого насилия могут оказать огромное влияние на свободу, здоровье и общее качество жизни. И это также может оказать серьезное влияние на детей, которые становятся свидетелями такого насилия.

Женщины и девочки в городах по всему миру также могут подвергаться сексуальным домогательствам и другим формам сексуального насилия в общественных местах. Давайте ознакомимся с определениями этих видов насилия.

КАРТОЧКА

Сексуальные домогательства включают в себя поведение, нежелательное для того, на кого оно направлено, а именно:

- Вызывающие, нежелательные комментарии сексуального характера, звуки или взгляды
- Рассказывание нежелательных анекдотов, историй сексуальной тематики
- Нежелательные предложения сексуального характера
- Прикосновения (в том числе хватание, щипание, похлопывание, прижимание, объятия или поцелуи)
- Снятие предметов одежды, чтобы оголить тело
- Отправка или демонстрация против воли материалов или сообщений сексуального характера
- Демонстрация интимных частей тела
- Слежка или постоянные ухаживания против воли
- Фото- или видеосъемка интимных частей тела без согласия

Сексуальные домогательства – это форма сексуального насилия.

Другие формы сексуального насилия включают в себя:

- Принуждение к сексу с использованием насилия или угрозы применения насилия
- Принуждение к предоставлению сексуальных услуг за деньги
- Принуждение к сексу с использованием алкоголя, наркотиков или других стимуляторов
- Принуждение к незащищенному сексу

Блок В. Обсуждение сексуальных домогательств в общественных местах

1. Как вы думаете, женщины и девочки, которые живут в вашем районе, сталкиваются с сексуальными домогательствами в общественных местах?
2. По Вашему мнению, имеют ли женщины и девочки веские причины, чтобы чувствовать себя небезопасно из-за риска столкнуться с сексуальными домогательствами в этих местах?
Важно оценить, считают ли участники, что существует значительный риск домогательств для женщин и девушек. Возможно, нужно провести «слепое голосование», когда участники закрывают глаза и поднимают руки.
3. Насколько часто женщины и девочки, живущие в вашем районе, сталкиваются с домогательствами?

Понимание природы сексуальных домогательств

Типы и уровни домогательств, где и когда они происходят, кто их совершает, роль медиа.

1. Кто, по вашему мнению, подвергается наибольшему риску стать жертвой сексуальных домогательств и насилия? Например,
2. Как вы думаете, в каких общественных местах женщины и де-

вочки подвергаются более высокому риску сексуального насилия и домогательств?

Модератор, если не скажут, уточните по каждому пункту:

- улицы,
- скверы и парк города
- общественный транспорт
- остановки общественного транспорта
- магазины, торговые центры
- места отдыха: развлекательные центры, ночные клубы
- учебные заведения и прилегающая к ним территория
- рынки

3. Имеют ли определенные группы женщин больший риск столкнуться с насилием и домогательствами, чем остальные? Например, зависит ли это от возраста?...национальности? Вида занятости? Социального статуса? Наличия инвалидности (какой именно?) Других факторов?
4. Меняется ли вероятность столкнуться с домогательствами в зависимости от времени суток (напр., после наступления темноты), дня недели, времени года, других событий (напр., фестивалей, праздников) и т.п.?
5. Кто чаще всего совершает сексуальные домогательства по отношению к женщинам и девочкам? Давайте попробуем определить их возраст, социально-экономические характеристики?

6. Как вы думаете, почему происходят сексуальные домогательства?

Зондирование отношения к женщинам и их правам, гендерному неравенству, связь с алкоголем/наркотиками, отсутствие понимания того, что сексуальные домогательства являются формой насилия.

7. Насколько эффективна, с вашей точки зрения, профилактическая работа в школах и полиции в этой сфере? Пожалуйста, объясните свой ответ!

8. Могут ли женщины или девочки, пострадавшие от сексуального насилия, рассчитывать на помощь со стороны сообщества? Кто, по Вашему мнению, должен предоставлять такую помощь?

Мнения о путях решения проблемы

1. Должно ли предотвращение сексуальных домогательств в общественных местах быть приоритетом?

2. Какие действия будут эффективными для предотвращения и реагирования на проблему сексуальных домогательств в отношении женщин и девочек в общественных местах?

3. Как может действовать женщина в ситуации домогательства и к чему это приведет?

4. Что еще можно сделать, когда возникает такая проблема? Какие еще способы реагирования могут быть доступны?

Блок С. Существующие услуги/ проекты и потенциальные партнеры

1. Если говорить о ситуации в учебных заведениях, какие проблемы вас беспокоят? Связаны ли они с безопасностью учащихся и студентов, в особенности девочек? Если да, расскажите об этом, пожалуйста!

2. Насколько доступна медицинская помощь? Прежде всего речь идет о территориальной доступности. Какие еще препятствия в получении медицинской помощи вас сегодня тревожат?

3. В этом году планируется подготовка и принятие городской Программы «Безопасный город»... На какие категории женщин и девочек она должна быть направлена в первую очередь? Почему?

- Какие мероприятия нужно в нее включить? Почему?

- Кто должен быть исполнителем этой Программы?

- Какова роль НПО, в т.ч. женских, в ее реализации? Каких именно?...

- Что будет показателем успешности программы?

**БЛАГОДАРИМ ВАС ЗА УЧАСТИЕ
В ДИСКУССИИ!**

Додаток 3. ГАЙД ДЛЯ ГЛУБИННОГО ИНТЕРВЬЮ С ЭКСПЕРТОМ

Меня зовут _____. Я представляю исследовательскую организацию «Аналитический центр «Социоконсалтинг». Наша организация по заказу МБФ «Украинская фондация общественного здоровья» и Структуры ООН Женщины проводит исследование в г. Рубежное.

Данное исследование ориентировано на анализ ситуации в плане насилия по отношению к женщинам и девушкам в общественных местах Вашего города. По его результатам будут разрабатываться рекомендации по созданию безопасной (без насилия) городской среды.

Мы благодарны Вам за то, что Вы нашли время и возможность высказаться по поводу этой актуальной темы и очень ценим Ваше экспертное мнение.

Обращаем Ваше внимание, что Ваши ответы полностью конфиденциальны, а Ваше имя никогда не будет упоминаться в связи с той информацией, которую Вы нам предоставите. Ваш ответ будет анализироваться только в обобщенном виде, вместе с ответами других экспертов, которые представляют другие структуры. Если Вы не хотите отвечать на тот или иной вопрос, Вы можете этого не делать.

Во время интервью, с Вашего разрешения, будет вестись диктофонная запись. Она нужна для подготовки стенограммы (содержания интервью в текстовом формате), которая в дальнейшем послужит для подготовки отчета и разработки рекомендаций.

Блок А. Знакомство и представление эксперта о предмете исследования

1. Расскажите, пожалуйста, пару слов о себе.

- Как Вас зовут? Ваша должность?
- Наше исследование посвящено теме безопасности женщин и девочек в г. Рубежное. В частности, мы рассматриваем тему сексуального насилия в отношении женщин и девочек. В связи с этим, наш первый вопрос: Как Вы считаете, какие именно действия могут считаться сексуальным насилием?

Краткое зондирование: что именно эксперт считает сексуальным насилием, на которое нужно так или иначе обращать внимание: только изнасилование и нападение с применением физической силы или также и домогательства (спросить

по каждому виду: комментарии сексуального характера, взгляды, прикосновения, преследования и угрозы, домогательства с помощью экономического или психологического давления).

Блок Б. Актуальность проблемы насилия по отношению к женщинам

1. По Вашему мнению, актуальна ли для Вашего города такая проблема, как насилие по отношению к женщинам/девушкам в общественных местах?

Интервьюер, внимание! Обратите внимание эксперта, что интервью касается только насилия в общественных местах. Проблема домашнего насилия актуальна, но она не является задачей нашего исследования.

2. Какие виды насилия (психологическое, экономическое, физическое или сексуальное) встречаются чаще всего?

- А какие формы насилия (напр., избили, ограбили, изнасиловали/попытались изнасиловать и т.п.) наиболее распространены? Есть ли у Вас статистика по этому вопросу?
- Если есть: насколько она точно отражает масштабы этих видов насилия?

- Распространены ли случаи сексуального домогательства? Насколько эта проблема актуальна, по Вашему мнению, в Рубежном?

3. Какие группы женщин/девушек сталкиваются с этой проблемой чаще всего?

Если не скажут сами, уточните:

- Это молодые девушки/женщины женщины среднего возраста или более старше?
- Влияют ли на уязвимость женщин к насилию еще какие-либо факторы: например, наличие у женщины инвалидности, национальность, употребление алкоголя, наркотиков, экономические сложности, переселенки и т.п.

4. Какие места (районы города, конкретные локации, например, парки, места отдыха, рынки, остановки общественного транспорта и т.п.) в Вашем городе более опасны для женщин/девушек? Почему?

5. Носит ли проблема насилия над женщинами в общественных местах сезонный характер? Если ДА, то: в какой период такие случаи происходят чаще? Как Вы думаете, с чем это связано?

6. Меняется ли уровень безопасности в зависимости от времени суток, дней недели? В какие дни

недели/время суток чаще происходят такие ситуации?

7. Какие Вы видите причины, по которым совершается сексуальное насилие, в частности домогательства, в отношении женщин?

- Достаточно ли проинформировано общество, что такое сексуальное насилие и сексуальные домогательства?
- Оправдывают ли социальные нормы насилие в отношении женщин и девочек? А если это женщины и девочки из уязвимых групп населения?
- Есть ли определенные поведенческие практики, которые увеличивают вероятность насилия? Например, употребление алкоголя, наркотиков? Участие молодежи в уличных бандах?
- Есть ли случаи использования оружия в связи с сексуальным насилием?
- Достаточно ли правовая защита от домогательств и насилия в общественных местах? Почему так считаете?

8. Есть ли какие-то факторы, которые повышают риск конкретной женщины/девушки столкнуться с насилием/сексуальным домогательством?

- Если ДА, то: что это за факторы?
- Если не скажут сами: например, посещение определенных мест в определенное время,

чересчур «яркий» внешний вид, нетрезвое состояние, юный возраст, работа в ночную смену и т.п.?

9. Кто чаще всего выступает агрессором в ситуациях насилия по отношению к женщинам в общественных местах: подростки/молодежь или люди среднего и старшего возраста? «Одиночки» или группы? Эти люди совершают такие правонарушения систематически или единоразово?

10. Бывают ли случаи сексуальных домогательств со стороны мужчин, в функциональные обязанности которых в т.ч. входит обеспечение безопасности граждан (клиентов), например, водители общественного транспорта, охранники, хозяева торговых точек?

11. Как думаете, влияет ли риск насилия на жизнь женщин и девочек? Если да, то как именно?

12. Как девушки/женщины обычно реагируют на ситуации насилия: умеют ли они правильно вести себя в таких ситуациях, чтобы не усугублять их?

13. Исходя из Вашего опыта, все ли девушки/женщины, которые столкнулись с проявлениями насилия в общественных местах, обращаются за помощью? Если да, то в какие службы?

14. А насколько часто пострадавшие обращаются в полицию?

Если НЕ ВСЕ обращаются, то почему? Что нужно сделать, чтобы увеличить количество обращений за помощью?

15. Как считаете, в каких случаях обращение в полицию неуместно? Например, уместно ли обращаться в полицию, если пострадавшая была в нетрезвом виде? А если изнасилования не произошло, а была только попытка? А если были только вербальные угрозы? А если это были только словесные домогательства?

Блок В. Существующие в городе услуги и мероприятия по предотвращению и реагированию на сексуальное насилие

ВОПРОСЫ 1, 3-6 ТОЛЬКО ДЛЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ И НПО

1. Насколько социальные услуги (образование, здравоохранение, социальная защита) отвечают потребностям жителей города? Какие потребности в социальных услугах женщин, девочек или отдельных их подгрупп сегодня удовлетворены недостаточно?

2. Насколько Национальная полиция, другие правоохранительные органы, хорошо справляются с задачей обеспечения общественного порядка в городе, в т.ч. противодействия сексуальным домогательствам и насилию?

3. Реализуются ли в городе проекты (предоставляются ли услуги), которые направлены на поддержку женщин? Если есть проекты: насколько они соответствуют потребностям женщин и/или девочек?

4. Есть ли в городе организации/специалисты, которые предоставляют услуги для женщин и девочек, которые столкнулись с сексуальными домогательствами и насилием в общественных местах?

Если Да: какие организации какие услуги предоставляют? Оцените, пожалуйста, их качество и доступность?

Если нет: кто мог бы (должен) такие услуги предоставлять?

5. Какой есть потенциал для улучшения и расширения существующих социальных услуг, чтобы г. Рубежное действительно стал безопасным городом, прежде всего для женщин и девочек в общественных местах?

6. На какие пробелы в работе социальных служб и учреждений,

связанных с безопасностью женщин и девочек, необходимо обратить внимание, как эти проблемы следует преодолеть?

Блок Д. Рекомендации по решению проблемы насилия

1. Что может сделать девушка/женщина, чтобы обезопасить себя (уменьшить риск столкнуться с насилием в общественных местах)?
2. Допустим, девушка/женщина оказалась в ситуации насилия (когда к ней пристают, пытаются изнасиловать), как ей себя вести, чтобы выйти из этой ситуации или минимизировать возможные негативные последствия?
3. Что могут сделать мужчины и юноши, чтобы уменьшить риски насилия в отношении женщин в общественных местах?
4. Что, на Ваш взгляд, могла бы сделать Ваша служба/организация/ учреждение/ предприятие, чтобы общественные места Вашего города стали более безопасными для девушек и женщин? *(спрашивать в зависимости от того, где работает респондент: Национальная полиция, местная власть, центр социальных служб и т.п.)*

5. В какой поддержке и со стороны кого нуждается Ваша организация/учреждение/ предприятие, чтобы реализовать названные Вами мероприятия?

6. Есть ли примеры успешного сотрудничества Вашей организации/ учреждения с другими учреждениями, организациями в вопросе предотвращения или реагирования на насилие? Если да: расскажите, пожалуйста, о них!
7. Что, по Вашему мнению, нужно сделать на уровне города, чтобы общественные места стали более безопасными для девушек/ женщин?

Если не скажут сами:

- Нужны ли какие-то мероприятия по улучшению городской инфраструктуры (например, сделать уличное освещение и где именно, поменять график работы городского транспорта и как именно, усилить патрулирование в каких зонах и в какое время суток и т.п.)? Какие из этих мероприятий требуют вложения денег, а какие – нет?
- Нужно ли как-то информировать девушек/женщин о том, какие места являются потенциально опасными, а также о том, как они сами могут минимизировать риск столкнуться с ситуацией насилия или как правильно себя вести, если все-таки попа-

- ли в такую ситуацию? Кто этим должен заниматься?
- Нужно ли менять социальные нормы в сторону формирования в обществе идеи нулевой толерантности к насилию? Кто этим должен заниматься?
  - Нужно ли привлекать к изменениям в социальных нормах мужчин и мальчиков, например, менять общественные представления о том, кто такой мужчина, и приемлемо ли нарушать границы безопасности женщин и девочек в общественных местах? Кто этим должен заниматься?
3. Кого еще необходимо привлечь к разработке проекта программы и ее реализации?
  4. Если не скажут: какую роль в разработке программы и ее реализации могли бы играть местные НПО, в т.ч. женские НПО? Есть ли такие организации в г. Рубежное? Пользуются ли они авторитетом у жителей? Насколько они активно взаимодействуют с местной властью? С ее исполнительными органами?
  5. Назовите, пожалуйста, приоритеты городской программы по усилению безопасности в городе? Обоснуйте, пожалуйста, свой ответ?

Блок Е. Профиль программы, ее исполнители, анализ политики развития

В ближайшее время планируется подготовка и обсуждение проекта городской программы «Рубежное – безопасный город».

1. Должна ли эта Программа распространяться на территорию города или его отдельные районы, а может, кроме города включать еще дополнительные территории, какие?
2. Какие организации, учреждения Вы видите ключевыми сторонами, должны быть вовлечены в подготовку такой программы и стать ее исполнителями?
3. Назовите, пожалуйста, приоритеты городской программы по усилению безопасности в городе? Обоснуйте, пожалуйста, свой ответ?
4. Какие внешние факторы, в т.ч. политики, кампании, могут повлиять на принятие и реализацию городской программы? Как именно? Если есть негативные факторы, как их минимизировать?
5. Назовите, пожалуйста, наиболее важные составляющие успеха будущей Программы!
6. Как Вы думаете, как можно будет измерить, насколько программа оказалась успешной? Перечислите, какие могут быть индикаторы успеха.

БЛАГОДАРИМ ЗА ИНТЕРВЬЮ!

Додаток 4. ЯК ПРОВОДИВСЯ АУДИТ БЕЗПЕКИ?

Аудит безпеки територій у м. Рубіжне Луганської області проводився з 03.06.2019 р. до 10.06.2019 р. за методикою, розробленою Комітетом з питань насильства над жінками та дітьми м. Торонто (METRAC, 1989) та доповненою організацією WISE (Women's Initiatives for Safer Environments) – жіночі ініціативи для безпечніших середовищ^{57, 58, 59}.

Цей компонент дослідження передбачав формування мультидисциплінарних груп (далі – МДГ) з числа небайдужих місцевих громадян, для визначення найбільш небезпечних локацій у м. Рубіжне щодо сексуального насильства стосовно жінок і дівчат.

Для проведення Аудиту безпеки було сформовано 5 МДГ, кожна з яких складалася з 3-х осіб (плюс 1 людина у резерві) різного віку та статі, які небайдужі до проблеми безпеки громадських місць та мають відповідний досвід та професійні навички,

наявність достатньої кількості вільного часу, налагодженої співпраці з органами місцевого самоврядування тощо. До складу кожної групи входив 1 представник Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ), який виконував функцію координатора групи. Всього в аудиті безпеки взяли участь 15 осіб – усі мешканці м.Рубіжне.

Усі члени МДГ пройшли відповідне навчання на одноденному тренінгу щодо методики проведення аудиту безпеки територій.

На підставі існуючого територіального розподілу та географічної карти міста були визначені маршрути АБ, які охоплюють понад 80% м. Рубіжне (всього – 10 маршрутів). За кожною командою закріплено 2 маршрути, на які було здійснено по 2 рейди («виходи») в різний час доби (світлий та темний).

Під час рейдів представники МДГ заносили результати спостережень у спеціально розроблену форму для фіксації інформації – бланк протоколу аудиту безпеки, за такими критеріями:

- вуличне освітлення (його наявність/відсутність, яскравість тощо);
- місця з обмеженим полем видимості (де видимість закривається

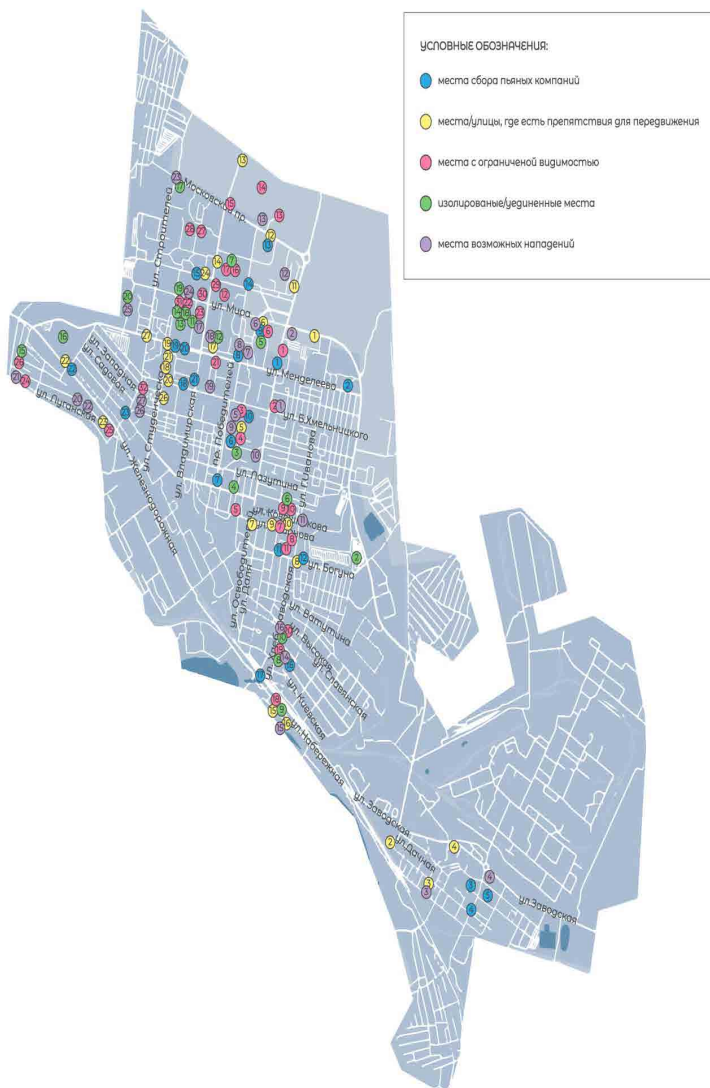
57 COMMUNITY SAFETY AUDIT GUIDE (METRAC). Prepared by the Women's Initiatives for Safer Environments. Ottawa, 2005. <http://www.metrac.org/what-we-do/safety/neighborhood/>

58 WOMEN'S SAFETY AUDITS: What Works and Where? United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT) 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.owl.ru/win/women/org001/women_safety_audit.pdf

59 The effectiveness of women's safety audits. Carolyn Whitzman, Margaret Shaw, Caroline Andrew and Kathryn Travers. 2009 Palgrave Macmillan 0955-1662 Security Journal Vol. 22, 3, 205-218. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/237208935_The_effectiveness_of_women's_safety_audits

- гострими кутами, стінами, ку-
щами, рекламними щитами та
іншими перешкодами);
- ізолювані/безлюдні місця (тобто,
де не можна бачити і чути людей
навколо; неможливо викликати
допомогу і водночас відсутні ка-
мери відеоспостереження);
  - місця можливих нападів на жінок
та дівчат, де хтось може схова-
тися і з'явитися звідти неочікувано
(покинуті споруди, неогорожені
недобудови, промзони, незачи-
нені підвали, горища тощо);
  - місця збору п'яних компаній (де
збираються підлітки/хлопці/чоло-
віки для вживання алкоголю/нар-
котиків тощо);
  - місця скупчення безпритульних
собак, які можуть становити не-
безпеку життю людини;
  - проблеми з громадським тран-
спортом (незручний маршрут
або розклад руху; необлаштова-
ні, неосвітлені зупинки тощо);
  - шляхи зникнення для потенційних
зловмисників;
  - адресні вказівники (їх наявність,
достатня видимість у темний час
добы тощо);
  - транспорт (задоволення розкла-
дом руху громадського тран-
- спорту, задоволення схемою
руху громадського транспорту,
безпеку громадського тран-
спорту тощо);
- місця/вулиці з перешкодами для
пересування (високі бордюри,
сходи в аварійному стані, ями,
дороги без тротуарів вздовж про-
мзон, заводів та вулиці з нерегу-
льованими пішохідними перехо-
дами);
  - місця, які потребують патрулю-
вання поліцією (наприклад, сти-
хийні та звичайні ринки, військові
частини, місця передислокації
військових, парки/сквери, місця
скупчення людей, у т.ч. підлітки та
молодь, які вживають алкогольні
напої тощо)
- Задля безпеки представників МДГ
до проведення аудиту безпеки за-
лучалися працівники поліції. Крім
того, всі учасники МДГ для «виходу»
на маршрути у вечірній час були
забезпечені слеп-браслетами.
- В результаті АБ визначено найбільш
небезпечні місця з точки зору на-
сильства щодо дівчат і жінок та
складено адресний перелік цих
локацій у м. Рубіжне.

Додаток 5. КАРТУВАННЯ НАЙНЕБЕЗПЕЧНІШИХ МІСЦЬ ЩОДО НАСИЛЬСТВА СТОСОВНО ДІВЧАТ ТА ЖІНОК МІСТА РУБІЖНЕ

Додаток 6. МІСЦЯ В МІСТІ РУБІЖНЕ, ДЕ Є ПРОБЛЕМИ З ОСВІТЛЕННЯМ

МЕСТА, ГДЕ ЕСТЬ
ПРОБЛЕМЫ С ОСВЕЩЕНИЕМ

